ذاكرات
זוכרות
Zochrot

ذاكرات المنشية - عكا
זוכרות את אלמנשיה - עכא (עכו)
Remembering al-Manshiyya - Acre

ذاكرات المنشية - عكا

זוכרות את אלמנשיה - עכא (עכו)

Remembering al-Manshiyya - Acre

تحرير وكتابة:
عمر الغباري

بحث وتجميع المواد:
رنين جريس، محمد كيال، عمر الغباري،
مجموعة منشية عكا على «الفيس بوك».

الغلاف الأمامي:
مسجد المنشية، آذار 2012

الغلاف الخلفي:
خريطة فلسطين قبل النكبة.
إعداد سلمان أبو ستة.

ترجمة عربي/عبري:
عمر الغباري

تصميم:
محمود ياسين

طباعة:
مطبعة الرسالة – بيت حنينا، القدس

إصدار:
جمعية «زوخروت»
هاتف: 6953155 – 03
فاكس: 6953154 – 03
Zochrot
Ibn Gvirol 61
Tel Aviv Jaffa 64362

تحية وشكر خاص
إلى لاجئي ولاجئات منشية عكا
الذين سمحوا لنا بدخول قريتهم.

شكر خاص إلى السيد
أحمد محمود حمدو (73 سنة)
ابن المنشية على مرافقته لنا
ومدّنا بالمعلومات وترتيب
اللقاءات مع أهالٍ من المنشية.

כתיבה ועריכה:
עמר אלע׳בארי

מחקר ואיסוף חומרים:
רנין ג׳ריס, מחמד כיאל, עמר אלע׳בארי,
קבוצת אלמנשיה בפייסבוק.

שער קדמי:
מסגד אלמנשיה, מרס 2012

שער אחורי:
מפת פלסטין לפני הנכבה,
ערך: סלמאן אבו סתה
מתחת למפה חותמת המח׳תאר
האחרון של אלמנשיה

תרגום ערבית/עברית:
עמר אלע׳בארי

עיצוב:
מחמוד יאסין

הדפסה:
דפוס אלרסאלה, בית חנינא, י-ם

הפקה:
עמותת זוכרות (ע"ר 580389526)
אבן גבירול 61
ת"א יפו 64362
טל׳ 6953155 - 03
פקס 6953154 ־ 03

תודה מיוחדת
לפליטי אלמנשיה שהרשו לנו
להיכנס לכפרם

תודה מיוחדת למר אחמד חמדו(73),
יליד אלמנשיה, על הליווי, התמיכה
והמידע

ذاكرات
זוכרות
Zochrot

مرس March آذار
2012
© All rights reserved to those who were expelled from their homes

صورة جوية لمنطقة عكا صورها الطيران البافاري (الألماني) عام 1918 .
من بين المواقع الموجودة في المنطقة قرية المنشية ورقمها على الصورة 10.

תצלום אויר משנת 1918

בתצלום אויר זה משנת 1918 שצולם על ידי הטייסת הבאווארית, נראים

1- אדמות הטמפלרים. כיום שטחי בוסתן הגליל

2- הביצה הגדולה. כיום עכו מצפון לרחוב בן-עמי

3- בנין תחנת הרכבת הטורקית. בתחום בית הספר לקציני ים, לא קיים יותר

4- מגדל הסיפון של אמת המים "אל-אימאם" בשכונת וולפסון בעכו

5- מגדל הסיפון של אמת המים "אל עאוג'יי" המקושת בצד רח' דושניצקי בכניסה הדרומית למכללת הגליל המערבי

6- הקסרקטין של עבדאללה פאשה. כיום בנין המשרדים של מוסד "מנוף".

7- ארמון סולימאן ובריכת סולימאן. כיום בתחומי מוסד "עתידות" שמדרום לגן הבהאי

8- משמאל גבעת מחנה שרגא ומימין קטע הקשתות של אמת המים מעל נחל יסף.

9- מוצא נחל יסף אל הים.

10- הכפר הערבי אל מנשייה

11- סיפון אמת המים "באב עכא" ליד משרדי הרבנות בעכו.

12- מגלש אמת המים "אל בהג'ה" המעבר מתעלה על גבי קשתות אל צינור חוילות תת-קרקעי. בתחומי מוסד "מנוף"

תצלום זה בוצע על ידי הטייסת הבאוורית מס' 304 בינואר 1918. מגובה 1600 מטר.

המקור: דב גביש. תצלומי אויר של מעופפי מלחמת העולם הראשונה בארץ.

נלקח מאתר: http://www.el-akko.info/page.asp?id=312

مقدمة

إن اسم المنشية هو اسم شائع بالوطن العربي كله وهناك عشرات القرى والأحياء المسماة بالمنشية في مصر والسودان وبلاد الشام. في فلسطين وحدها هناك أكثر من عشرة مواقع معروفة بهذا الاسم. أصل الكلمة هو الجذرِ "نشأ" والفعل "أنشأ". يبدو أن الاسم أعطي لأحياء أو قرى أنشئت حديثاً قرب مدينة أو قرية قائمة. لذلك يستعمل اسم المنشية عادة مع إضافته إلى المكان التابعة له أو القريبة منه، مثل منشية يافا أو منشية الإسكندرية أو منشية عكا التي نحن بصددها في هذا الكتيب.

منشية عكا هي فصل آخر من بين مئات الفصول التي تشكل نكبة فلسطين. ورغم أن الفصول متشابهة، حيث احتلت إسرائيل القرية وهجرت أهلها وهدمت بيوتهم ومنعت عودتهم، يبقى لكل مكان خصوصيته وأهميته التي تستدعي توثيق تاريخه وجغرافيته.

يصبو هذا إلى تعريف القراء على قرية المنشية قبل النكبة وبعدها من خلال معلومات جمعت من مصادر وكتب مختلفة، ومقابلات أجريت مع لاجئين من القرية، ومن خلال صور حديثة وقديمة تعكس تاريخ المكان ووضعه الراهن بعد احتلاله في 14 أيار 1948 وإقامة أحياء سكنية ومنشآت إسرائيلية على أرض اللاجئين.

يصدر هذا الكتيب ضمن برنامج تنظمه جمعية زوخروت (ذاكرات) لإحياء ذكرى المنشية، ويشمل البرنامج أيضاً جولة تعليمية في موقع القرية بإرشاد لاجئين، ونصب لافتة تحمل اسم القرية، ثم نشر المعلومات في موقع الجمعية الالكتروني والدعوة إلى طرح النقاش حول عودة اللاجئين.

تقوم جمعية زوخروت (ذاكرات) بتوثيق هذه المعلومات عن النكبة الفلسطينية وترجمتها إلى العبرية لنشر الوعي حول هذا التاريخ بين الجمهور الإسرائيلي أيضاً، وتدعو الجمعية كذلك إلى منح حق العودة للاجئين الفلسطينيين كخطوة ضرورية لتحقيق العدالة تجاههم.

«ذاكرات المنشية // عكا « هو الكتيب رقم 50 في سلسلة الكتيبات التي تصدرها «زوخروت» عن القرى والبلدات المنكوبة في هذه البلاد، وقد صدر قبله كتيبات عن المواقع التالية: معلول، طبرية، عاقر، البروة، خبيزة، كفر سبت، القبو، عيلبون، إقرث، كفر بِرعِم، المنشية – يافا، الغبَيّات، سبلان، العراقيب، كفر عنان، الدامون، مسكة، السُّميرية، سمسم، الراس الأحمر، عين كارم، عجور، كويكات، أم برج، خربة اللوز، الشيخ مونّس، المالحة، العجمي في يافا، عمواس يالو وبيت نوبا، حطين، الكفرين، الشجرة، ترشيحا، بئر السبع، جليل، اللجون، سحماتا، الجولان، اسدود والمجدل، خربة جلمة، الرملة، اللد، عكا، حيفا، عين المنسي، الحرم (سيدنا علي)، عين غزال، لفتا ودير ياسين.

زوخروت (ذاكرات)
آذار 2012

הקדמה

אלמנשיה הוא שם נפוץ בערבית. מקומות רבים בעולם הערבי, בעיקר במצרים, נקראו בשם אלמנשיה. רק בפלסטין יש כתריסר מקומות עם שם זה. מקור השם, הוא בפועל הערבי "אנשא" שפירושו "בנה", "הקים" או "יצר" דבר חדש. "מנשיה" אם כך הוא מקום חדש שהוקם. השם ניתן לשכונות או כפרים שנבנו בתקופה חדשה ביחס למקום או כפר או עיר קיימים לידו קודם. על פי רוב, השם מנשיה בערבית צורף למקום הוותיק או הידוע הקיים לידו כדי לזהותו ולהבהיר באיזה "מנשיה" מדובר. מכאן, באו הצירופים "מנשיית יאפא", דהיינו ה"מנשיה" של יפו או מנשיית אלאסכּנדריה" במצרים או "מנשיית עכּא", הכפר בו עוסקת חוברת זו.

אלמנשיה של עכא הוא עוד כפר פלסטיני, מתוך מאות כפרים וערים, שישראל כבשה בשנת 1948, אילצה את תושביו לעקור ממנו, מנעה את שיבתם לארץ אחרי שרובם הפכו לפליטים בלבנון, הרסה את בתי הפליטים והקימה במקומם שכונות חדשות לישראלים, עם זהות ישראלית יהודית ברורה.

למרות פעולות ההרס וההשכחה הנ"ל, ישנן בשטח הכפר, היום השכונות המזרחיות של עכו, ישנן עדיין, עדויות על קיומו של הכפר הפלסטיני והחיים בו לפני הנכבה.

חוברת זו, המופקת בעברית וערבית, שואפת לספר את ההיסטוריה של כפר אלמנשיה הפלסטיני, להראות מה קיים בשטחו כיום ולפתוח דיון ציבורי על עתידו של המקום שייעשה בו צדק עם הפליטים הפלסטינים של אלמנשיה.

בחוברת ניתן למצוא מידע על אלמנשיה לפני ואחרי 1948 ממקורות היסטוריים שונים, מפות, תמונות ועדויות של פליטים מהכפר. החוברת היא חלק מתכנית רחבה יותר להנכחת אלמנשיה שכוללת בנוסף לחוברת גם סיור בשטח הכפר, מפגש עם פליטים, הצבת שלט בשטח הכפר שיזכיר את קיומו, תיעוד והפצה של המידע באתר של זוכרות.

עמותת זוכרות, פועלת לתעד את ההיסטוריה של הנכבה הפלסטינית ולדבר אותה בעברית במטרה להעלות את המודעות של הציבור הישראלי אודותיה. זוכרות מאמינה שיישום זכות השיבה של הפליטים הפלסטינים הוא צעד הכרחי בכל הסדר לחיים אזרחיים עתידיים בארץ.

"זוכרות את אלמנשיה // עכא" היא החוברת ה- 50 בסדרת החוברות שעמותת זוכרות מפיקה לתיעוד המקומות הפלסטינים שנכבשו וחוו את הנכּבּה מאז 1948. קדמו לה חוברות על המקומות האלה: מעלול, טבַּרִיָּה, עאקר, אלבִּרְוה, חֱבּיזה, כַּפְר סַבְּת, אלקַבּוּ, עילבּוּן, אִקרִת', כֱּפְר בִּרְעִם, אלמנשיה - יאפא, אלעֱ'בַּיָּאת, סַבּלאן, אלעראקיבּ, כַּפר עִנאן, אלדאמוּן, מִסְכָּה, אלסֱמַיְרִיָּה, סִמְסִם, אלראס אלאחמר, עין כּארם, עג'ור, כּויכּאת, ח'רבת אם בֱּרג', ח'רבת אללוז, אלשיח' מֻוַנִּס, אלמאלחה, אלעג'מי ביאפא, עִמְוָאס יָאלוּ ובּית נוּבּא, חִטּין, אלכַּפְרֵין, אלשַׁג'רָה, תרשיחא, בִּאְר אלסַבְּע, גְ'לִיל, אללַג'ון, סֱחמאתא, אלג'וּלאן, אסְדוּד ואלמַגְ'דַל, חִ'רבּת גַ'לַמה, אלרַמלה, אללִד, עכּא, חַיפא, עין אלמַנְסי, אלחַרַם [סידנא עלי], עין עַ'זאל, לִפְתא ודיר יאסין.

זוכרות

מרס 2012

المنشية

قرية فلسطينية كانت تقع على بعد 3 كلم شمال شرق مدينة عكا، وعلى بعد 3 كلم إلى الشمال من نهر النعامين. قناة الباشا، التي كانت تجلب المياه من ينابيع الكابري إلى عكا، تبعد عن مركز المنشية حوالي نصف كيلومتر من جهة الغرب. وبسبب قربها من عكا, أتيح لسكانها الاستفادة من نظام المواصلات وغيره من الخدمات في المدينة. ويعتقد أن المنشية ظهرت إلى الوجود عقب الحروب الصليبية وأن المماليك استقدموا سكانها من شمال إفريقيا بغية إسكانهم في المنطقة التي تضاءل عدد سكانها كثيراً بسبب الحروب الصليبية والأوبئة، وإن كان صحيحا فلا ريب أن القرية تلاشت لاحقا لأنها ليست واردة في جملة القرى التي تذكر السجلات العثمانية أنها كانت تدفع الضرائب في سنة 1596. ولم تظهر القرية كذلك في خريطة الباحث الفرنسي جاكوتان من عام 1799 ويشار إلى الموقع كمكان متروك وبه آثار قديمة. وقد ورد ذكر القرية في مذكرة بعثها القنصل البريطاني في عكا إلى موشه مونتفيوري أثناء زيارته للبلاد عام 1839. فيبدو أن المنشية كانت آهلة مرة أخرى خلال القرن التاسع عشر, ووصفت بنهاية ذلك القرن أنها كانت تقع في سهل وتحيط بها الأراضي الزراعية وكانت منازلها مبنية بالحجارة والطين وعدد سكانها 150 نسمة تقريبا. وكان عدد السكان عام 1922 حوالي 370 نسمة، وفي عام 1931 ارتفع العدد إلى 460، وعام 1945 سكنها 810 أشخاص ويقدر عددهم عام 1948 بحوالي 940 نسمة، ويقدر عدد المنازل حينها بحوالي 270 منزلاً.

عند بداية القرن العشرين كان للقرية شكل مربع وكانت منازلها المبنية بالحجارة والأسمنت والطين متجاورة وكان سكانها جميعهم من المسلمين وكان فيها مقام بهاء الله مؤسس البهائية وهي ديانة ظهرت في بلاد فارس في القرن التاسع عشر. كان بهاء الله سجن في عكا على يد العثمانيين وتوفي في المدينة سنة 1892، ودفن في المنشية على قطعة أرض كان قد اشتراها هناك. وعشية النكبة كان في القرية مدرسة "إصلاحية" للشبيبة الجانحة أسست عام 1937، وكان فيها أيضاً معهد بريطاني للأبحاث الزراعية اسمه "الدبويا"، ومطار عسكري أنشأه البريطانيون على أرض صادروها عام 1923، وفي القرية مسجد بني عام 1945، ومقام أبو عتبة الذي يعود تاريخ دفنه حسب نقش على مدخل المقام إلى عام 1140 هـ، الموافق لسنة 1728 ميلادي. وكان في القرية مصنع نسيج ومصنع للمشروبات الغازية، ومبنى فخم تابع لعائلة بيضون البيروتية وكان

مبنى منسوب إلى محمد علي بهائي أكبر، ابن بهاء الله مؤسس الديانة البهائية. تصوير أوري ركهيم، 2011

המקדש הבהאי ליד בית הקברות על שם מחמד עלי בהאי אכבר, בנו של בהא אללה מייסד הדת הבהאאית.
צילם אורי זקהיים, 2011

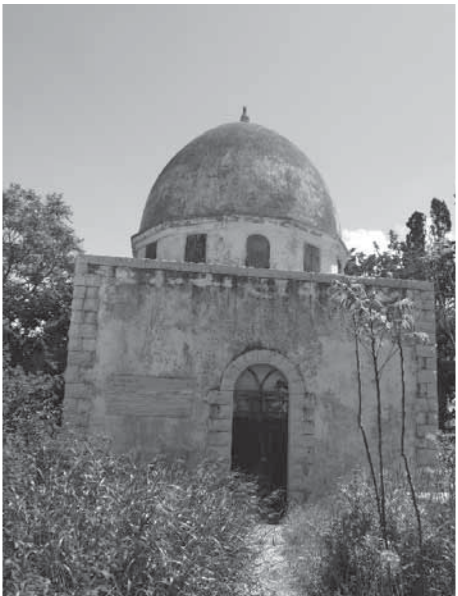

أهل المنشية يسمونه قصر بيضون. كما توجد على أرض المنشية مقبرة لجنود فرنسيين شاركوا ضمن جيش نابليون بونابرت في احتلال فلسطين وحصار عكا عام 1799.
اشتغل قسم من الأهالي في المنشآت والمؤسسات التي كانت في قريتهم وفي مدينة عكا، إلا أن اقتصاد المنشية كان يعتمد بأغلبه على الزراعة ولا سيما الحبوب وتربية المواشي. في 1945/1944 كانت مساحة أراضي المنشية 14886 دونماً، منها 1895 دونماً بملكية يهودية. وكان ما مجموعه 253 دونما مخصصا للحمضيات والموز، 10818 دونما للحبوب و619 دونما مرويا أو مستخدما للبساتين. وقد أدت الحفريات الأثرية في القرية في 1955–1956 إلى العثور على خمسة قبور يعود تاريخ أقدمها إلى القرن الثالث الميلادي. ويقع تل الفخار على بعد نحو كيلومتر إلى الجنوب حيث عثر على الأسس القديمة لمدينة عكا في حفريات بدأت سنة 1973. كان هناك مجموعة صغيرة من المزارعين تعيش على سفح التل في أواسط الألف الرابع قبل الميلاد. وبحلول القرن السادس قبل الميلاد كانت هذه القرية قد توسعت غربا باتجاه الشاطئ وكان التل هذا هو موقع عكا في العهدين اليوناني والروماني. وبالإضافة إلى القطع الفخارية, كان التل يضم بقايا مقابر.

احتلال المنشية

زجت المنشية في الحرب أول مرة جراء تسلل إسرائيلي وقع في 6 شباط / فبراير 1948 ففي ذلك اليوم وفق ما ذكرت صحيفة « فلسطين» شن عدد من اليهود المسلحين بالأسلحة الأوتوماتيكية ورشاشات «ستن» هجوما على القرية، ولكن سكان القرية صدوا ذلك الهجوم ولم تذكر وقوع إصابات. وعلى الرغم من عدم توفر أية تفاصيل محددة فإن الدلائل تشير إلى أن هذه القرية كانت بين القرى التي سقطت في أثناء العملية العسكرية المسماة « بن عامي» لقوات الهجناه في 14 أيار1948. وبعد احتلالها بشهر واحد في 16 حزيران \ يونيو، ذكر رئيس الحكومة الإسرائيلية الأول، دافيد بن– جوريون، في تقاريره أن تدمير المنشية بدأ فعلاً.

القرية اليوم

هدمت إسرائيل قرية المنشية سوى معالمها البارزة وبعض المنازل، وأقامت أحياء سكنية للإسرائيليين على موقعها. ولا يزال المقام البهائي وحوله حديقة البهجة قائمين، أما «الإصلاحية» فقد استعملها الاحتلال الإسرائيلي كمقر عسكري لفترة قصيرة وعادت عام 1953 للعمل كمدرسة للأحداث وهي كذلك حتى اليوم وتسمى معهد الأخوّة. وما زال مسجد المنشية قائماً ولكنه مغلق ومحاط بسياج، بعد أن كان مستباحاً ومهملاً لسنوات عديدة منذ احتلاله، وكان قد تعرض لعدة محاولات اعتداء وهدم وحرق. ولا تزال المقبرة ظاهرة للعيان وهي أيضاً محاطة بسياج وتقوم جمعية إسلامية على صيانتها وتنظيفها، وفيها شاهد عليه كتابة بالتركية تعود إلى القرن الثامن عشر. ويعتقد البعض أن ظاهر العمر الزيداني حاكم عكا وشمال فلسطين في القرن الثامن عشر والمتوفي عام 1775 م مدفون فيها إلا أنه لا يوجد شاهد على قبر في المقبرة يشير إلى ذلك. وفي طرف المقبرة الرئيسية تقع أيضاً مقبرة بهائية وفيها مبنى ذو قبة رمادية. ومقابل المقبرة يقع مقام أبو عتبة وتسكنه عائلة عربية مهجرة من قرية كويكات. أما قناة الباشا المبنية بالحجارة فلا تزال أجزاء منها قائمة.
ضمّ الإسرائيليون قرية المنشية إلى مدينة عكا وقاموا ببناء أحيائها الشرقية مثل نفيه ألون ونفيه أبيب وموريه وبن جوريون على موقع القرية وأراضيها. في سنة 1948 أنشئت مستعمرة شمرات وبستان هجليل على أراضي القرية إلى

الشمال من موقعها. وبعد النكبة ضُمّت أراض من قرية المنشيةٍ إلى كيبوتس عين همفراتس الذي كان قائماً قرب المنشية منذ عام 1938. وفي عام 1972 أقيمت على أرض المنشية كلية أكاديمية إسرائيلية سميت كلية الجِليل الغربي. وما زال مبنى قصر بيضون قائماً ولكنه اليوم مهمل بعد أن استعمل لسنوات كمؤسسة حكومية تابعة لوزارة الرفاه الإسرائيلية. ويمكن ملاحظة مبنيين حجريين ما زالا قائمين، أحدهما يقع اليوم في شارع أبراهام بن شوشان ويستعمله أحد الإسرائيليين كدكان كان في الأصل غرفة فوق أحد آبار المياه في المنشية، والآخر يقع في الشارع المسمّى أحاد هعام ويستعمل أيضاً كدكان، هو في الأصل منزل السيدة خضرة صقر. وعلى الطرف الجنوبي من المنشية أقام الصندوق القومي اليهودي متنزها على اسم ليلي شارون، زوج رئيس حكومة إسرائيل الأسبق أريئل شارون.

المصادر - מקורות

الموسوعة الفلسطينية، دمشق، 1984.
(האנצקלופדיה הפלסטינית, דמשק, 1948)
وليد الخالدي، كي لا ننسى، بيروت، 1997.
נגה קדמן, בצדי הדרך ובשולי התודעה, ספרי נובמבר, 2008
شهادات لاجئين من المنشية. (עדויות פליטים מאלמנשיה)
زيار لموقع القرية (ביקור במקום)
Salman Abu Sitta, The Palestinian Nakba 1948, 2000.
Walid Khalidi, All that Remains, 1990
www.wikipedia.org
www.zochrot.org
www.palestineremembered.com

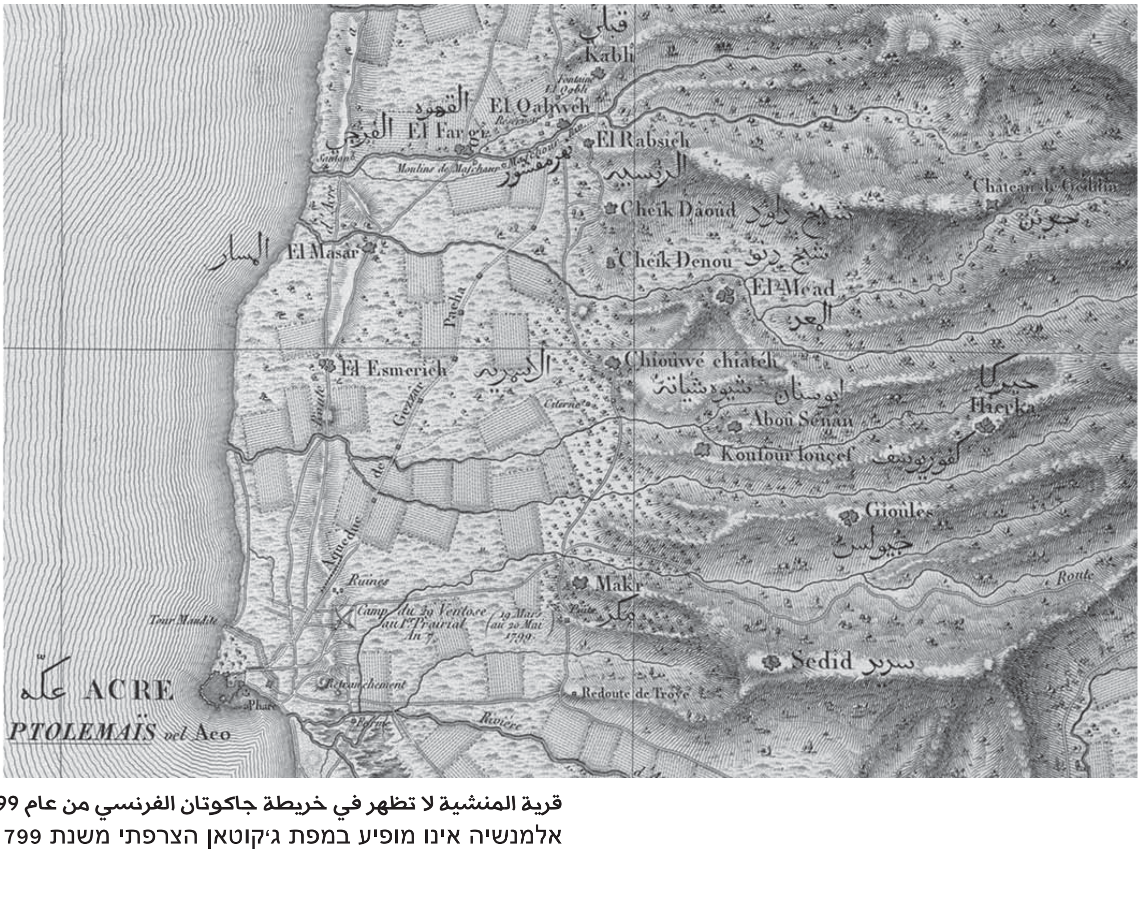

قرية المنشية لا تظهر في خريطة جاكوتان الفرنسي من عام 1799

אלמנשיה אינו מופיע במפת ג׳קוטאן הצרפתי משנת 1799

אלמנשיה

أبو أيمن يشير إلى موقع بيته في المنشية. كان البيت الذي هدمه الاحتلال يقع قرب مسجد المنشية
אחמד חמדו מצביע על מקום ביתו באלמנשיה לפני הנכבה. אחרי הכיבוש הרסה ישראל את ביתו כשאר בתי הכפר. כיום עומד במקום ביתו בניין מגורים ישראלי ברחוב בורלא סמוך למסגד אלמנשיה שעודו עומד במקום. מרס 2012

היה כפר ערבי במישור החוף הצפוני ששכן כ- 3 קילומטרים צפונית מזרחית לעכו העתיקה. לפי אחת הגרסאות, נוסד הכפר אחרי תקופת הצלבנים ויושביו הובאו מצפון אפריקה על-ידי הממלוכים ששלטו באזור בין 1260 ־ 1517. ככל הנראה, הכפר פסק להתקיים, כיוון שהמסמכים העת׳מאנים שנערכו בשנת 1596 וכללו מידע מפורט על כל הכפרים של האימפריה אינם כוללים רישומים לגבי אלמנשיה. כמו כן, הכפר אינו קיים במפה של החוקר הצרפתי ג׳קוטאן משנת 1799 שם מצוין שבמקום עמדו חורבות לא מיושבות. הכפר מוזכר בתזכיר שהגיש הקונסול הבריטי בעכו למשה מונטיפיורי בעת ביקורו בארץ בשנת 1839 ונכתב בתזכיר "שמושבו הוא מהלך עשרה רגעים מעכו" [ספר יהודית (מונטיפיורי), 1897, עמוד 245. דרך ויקיפדיה]. בסוף המאה ה-19 תואר הכפר כבנוי מאבן ומטיט, התגוררו בו כ-150 תושבים, שכן במישור והיה מוקף אדמות חקלאיות מעובדות. את המים סיפק אקוודוקט, שהוביל מים לעכו ממעיינות אלכאברי. התעלה נקראת קנאת אלבאשא, דהיינו תעלת הפאשה על שמו של מושל עכו והצפון בין השנים 1755 ־ 1810, אחמד פאשה אלג׳זאר שהקים את התעלה. בתחילת המאה ה-20 היה הכפר בנוי כריבוע, ובתיו, שהיו בנויים מאבן, מלט ובוץ, היו סמוכים זה לזה. במקום שכן מקדשו וקברו של בהא- אללה, מייסד הדת הבהאית, אשר מת בעכו ב-1892ונקבר באלמנשיה בחלקת אדמה שקנה קודם לכן. כלכלת אל-מנשיה התבססה ברובה על חקלאות, בעיקר גידול דגנים ובעלי חיים. בשנת 1931 מנה הכפר 460 תושבים שגרו ב-132 בתים. בשנים -1944 45 עלה מספרם של תושבי הכפר ל-810, ואדמותיו השתרעו על 14,886 דונם, מהם 1,895 שנרכשו בידי יהודים. בשנת 1948 הוערך מספר התושבים בכ 940 ומספר הבתים כ 270. בחפירות ארכיאולוגיות שהתקיימו באזור בשנות החמשים נחפרו חמשה קברים, המוקדם בהם מהמאה ה-13.

הבריטים הקימו מוסדות ומתקנים ממשלתיים באלמנשיה כמו שדה תעופה צבאי, מכון מחקר

חקלאי שמו היה "דבויה" ומוסד לנוער עבריין שהוקם בשנת 1937. אחרי הכיבוש ב 1948 שימש מוסד זה כבסיס צבאי ישראלי, אך ב 1953 נפתח שוב כמעון לטיפול בנוער ערבי עבריין, המעון פעיל עד היום ונקרא מעון אחווה. כמו כן היו בכפר שני מפעלים, אחד למשקאות מוגזים והשני מפעל טקסטיל. בכפר יש מסגד אחד שנבנה ב 1945, מקום קדוש וקבר מיוחס לאיש קדוש מוסלמי בשם במהלך המרד הערבי הגדול' בין 1936 - 1939, השתתפו תושבים מהכפר בפעילות כנגד השלטונות הבריטיים. בתוכנית החלוקה נועד הכפר להיות חלק מן המדינה הערבית.

כיבוש הכפר

העיתון הפלסטיני 'פילסטין' דיווח כי יהודים חמושים תקפו את הכפר ב-6 בפברואר 1948 ונהדפו על- ידי מגניו. לא הוזכרו נפגעים. פליטי הכפר מדווחים כי הידיעות על הטבח בדיר יאסין זרעו פחד בקרב התושבים, וביום שידעו כי היהודים מתקרבים לכבוש את האזור ושמעו יריות מכיוון תל אלפח'אר (תל עכו), הרבה משפחות מאלמנשיה נמלטו בבהלה. הכפר נכבש על ידי כוחות ההגנה ב 14 במאי 1948 במבצע "בן עמי" שבמהלכו כבשה חטיבת כרמלי את עכו והגליל המערבי. חודש לאחר מכן, ב-16 ביוני, דיווח בן גוריון שהרס הכפר בעיצומו.

רב פליטי הכפר נמלטו ללבנון וגרים במחנה הפליטים עין אלחלוה. מספר משפחות נשארו בתוך גבולות מדינת ישראל וגרות כיום בכפרי הגליל, בעיקר בכפר אלמכר הסמוך לאלמנשיה.

הכפר היום

כאמור, מדינת ישראל הרסה את אלמנשיה מלבד אתריו המרכזיים וכמה מבנים פרטיים. שטח הכפר צורף לעיר עכו אחרי הקמת המדינה. השכונות המזרחיות של עכו, נווה אלון, נווה אביב, מוריה ובן גוריון נבנו על אתר הכפר. שרידי הכפר קיימים באזור הרחובות אברהם בן שושן, אחד העם, מנוף ובורלא.

בית הקברות המוסלמי קיים ברחוב אחד העם, מגודר ושמור. עמותות ומתנדבים

قصر بيضون، 2011.
تصوير أوري زكهيم
ארמון ביידון, 2011.
צילם אורי זקהיים

פלסטינים מתחזקים אותו. על פי המסורת של תושבי עכו קבור בו דאהר אלכֻעמר בקבר שאינו מסומן. הקבר חריג מבחינת אורכו אבל לא סומן במטרה למנוע את זיהוי הקבר על ידי אויביו של דאהר אלעֻמר. בסמוך לבית הקברות נמצא בית קברות בהאי ולידו מקדש עם כיפה בצבע אפור. כן נמצא במקום, מול בית הקברות, "מקאם אבו עַתַבּה", מבנה מרובע עם כיפה בצבע ירוק, ובו קברו של אבו עתבה, שנחשב איש קדוש מוסלמי מהמאה ה- 18.

מסגד מנשייה עודו קיים, נבנה ב-1945 בחצר בית משפחת חמדו שתרמה את האדמה לבנייתו. כיום הוא נמצא ברחוב בורלא, אך הוא אטום ואין מתפלים בו. המסגד מגודר היטב ושמור לאחר שלאורך שנים רבות היה פרוץ ומחולל ואף היו ניסיונות של יהודים להרוס ולשרוף אותו.

חלקים מתעלת הפאשה עדיין קיימים באזור הכפר. ארמון משפחת ביידון, היה תקופה בשימוש משרד הרווחה הישראלי, אך היום הוא עומד נטוש ומוזנח. מבנה מפעל הגזוז קיים גם הוא אך ככל הנראה לא נמצא בשימוש. מכון המחקר החקלאי הפך לחלק מהמכללה האקדמית גליל מערבי שהוקמה על אדמת אלמנשיה ב 1972. מבנה אבן קטן ברחוב אברהם בן שושן משמש כיום כקיוסק, היה חדר בנוי על באר מים של תושבי אלמנשיה. מבנה אבן אחר ברחוב אחד העם משמש היום כמינימרקט היה ביתה של ח׳דרה סקר לפני הנכבה. סמוך למכללה, קיים בית קברות לחיילים צרפתיים שהשתתפו עם צבאו של נפוליאון בונפרטה בכיבוש הארץ והמצור על עכו ב- 1799. הגן הבהאי קיים צפונית לכפר. .

בשנת 1948 הוקמו קיבוץ שמרת ומושב בוסתן הגליל על אדמות הכפר. חלק מאדמות הכפר סופחו לקיבוץ עין המפרץ, הקיים משנת 1938, ועמד בשכנות לכפר אלמנשיה. בקצה הדרומי של אלמנשיה הקימה הקק"ל פארק על שם לילי שרון.

متنزه على اسم ليلي شارون، أقيم على أرض المنشية

עדות

מחמוד ח׳לילי חמדו (94)

כפר אלמכּר בגליל

11.2.2012

ראיינו:
רנין ג׳ריס ומחמד כּיאל

רנין: מה שמך המלא בבקשה? ומתי נולדת?
שמי מחמוד ח׳ליל מחמד חמדו. למשפחה יש שורשים כורדים. הסבא של המשפחה הגיע לארץ עם צבא המשחררים של עכא בתקופה שנכבשה. היה קצין בצבא ושמו עון אללה חמדו והוא ממקימי כפר אלמנשיה. זה היה לפני 800 שנה ואף יותר. השם של אמא שלי הוא ח׳דרה מסטפא קאסם אלנאבלסי מכפר אלמכּר. היו לי שלושה אחים, רק אחד, מוסא, עודו בחיים. מחמד ומסטפא נפטרו. אני נולדתי ב 8.10.1918 בכפר אלמנשיה.

מה אתה זוכר מאלמנשיה?
בכפר גרו מספר משפחות: אלחאג׳ חסין, אבו שנבּ, אלסח׳ניני, חמדו, אלעבּד, אבו ד׳לאם, דעבּס, סקר, ח׳ריבּי. המח׳תאר האחרון היה עלי מחמד ח׳ריבי עד 1948, עד הנכבה. בשנת הנכבה כל המשפחות האלה התפזרו. חלק עבר אל אלמכּר, כפר יאסיף ותרשיחא, חלק עבר ללבנון וגר במחנה הפליטים עין אלחלוה. מעט מאוד אנשים גרים בעירק ומעט במדינות המערב.

איזה כפרים היו ליד אלמנשיה לפני 1948?
אלסמיריה, אלמזרעה, אלמכּר, אלג׳דידה, כפר יאסיף, אבו סנאן, כּויכּאת, עמקא, אלע׳אבסיה, אלכּאברי, אם אלפרג׳, אלבּרוה, אלדאמון, אלרויס, כאבול, וקצת רחוק הייתה שפאעמְר [שפרעם]. ממזרח היו מג׳ד אלכּרום, דיר אלאסד, אלבענה, נחף, סאג׳ור ואלראמה. האדמות של אלמנשיה חפפו מצפון את אדמות אלסמיריה, ממערב את הים, ממזרח את אדמות אלמכּר ומדרום את אדמות אלדאמון ואלרויס.
איך היו היחסים בין הכפרים האלה?
היו יחסי אמון, חברות מלאה ואהבה. האיכרים מהכפרים האלה עזרו אחד לשני והשאילו מחרשות אחד לשני. לפני שהגיעו טרקטורים, האיכר הערבי הסתמך על שוורים ומחרשה ערבית. אחר כך החיים התפתחו והגיעו טרקטורים ודחפורים. זה היה אחרי שנות הארבעים. הראשון שקנה טרקטור עם גלגלי

שרשרת היה אבא שלי, אלחאג׳ ח׳ליל חמדו. אני עבדתי באותם ימים כמכונאי. עזרתי לאבא שלי עם הטרקטור. בני הדודה שלי, חסין ומחמד, קנו גם הם טרקטור עם גלגלי מתכת. הייתה לנו אדמה באזור שנקרא "אלעֻוינה" [על שם צמח בר קוצי שגדל האדמה הזאת] . בזמן המנדט כל הגליל ידע שהאדמה הזאת נקראת "עֻוֵינה של חמדו". האדמה הייתה מעובדת ובה באר להשקיה. גם היא וגם אדמת "אלשואמר" [על שם שומר בר שגדל בה], אחרי שחפרנו בה באר העסקנו בה ארבע משפחות ונתנו להן לגור באדמה. השטח שלה היה 115 דונם. כתבתי עליה שיר:

הוי אדמת אלעוינה, הדמעות זלגו
ואנשי משפחתי בקצוות המדבר תעו

עם שחרורך, מחמוד זקף את קומתו
השתחווה לאלוהים ונישק את האדמה

באלעוינה לבי התאהב
יצירה מהשמיים שהאל השליך

כמה אדמות היו לאנשי אלמנשיה?
ומה היה מקור הפרנסה של התושבים?

אדמות אלמנשיה היו כ- 16 אלף דונם. רובה אדמה חקלאית. הבריטים הפקיעו בשנת 1923 כ- 2500 דונם ובנו שדה תעופה צבאי ותחנה לניסויים חקלאיים קראו "דבויה". [היום נמצאת בתוך מתחם המכללה האקדמית גליל מערבי]. במקור המקום הזה היה מחסן לצבא הטורקי, השם דבויה הוא מלה טורקית. באדמות שלנו זרענו חיטה, שעורה, סמסם ועדשים. בשנות הארבעים חפרו באלדבּויה 12 בארות ארטזיות, כדי להשקות את הירקות, שתי בארות היו למשפחת חמדו. לא היו הרבה עצים באלמנשיה אך היו מטעי תאנים. לפני שחפרו את הבארות, מקור המים העיקרי היה עין אלמנשיה ששמה היה גם עין אללאתין [מעיין הלטינים, אחת הנקודות בתעלת הפאשה]. כפר אלמנשיה היה כפר מתקדם יחסית לכפרי הגליל האחרים. המצב הכלכלי של התושבים היה טוב. כעשרים צעירים מהכפר עבדו בתחנת הניסויים החקלאיים. הם קיבלו שכר חודשי 3-4 לירות פלסטיניות. הערך של הלירה הפלסטינית היה טוב. דונם אדמה עם מטע זית עלה באותם ימים כ- 200 גרוש.

- איזה מושבות של יהודים היו ליד אלמנשיה?
- הייתה מושבה אחת. קיבוץ עין המפרץ. הם הקימו את הקיבוץ ב 1938 מערבית לנחל אלנעאמין. על אדמה למשפחת אלסרואן. ליד הקיבוץ מצד צפון מזרח היה עץ דקל גבוה למשפחת אלסרואן. אפילו היה פתגם בכפר שאמר "הגובה שלך כגובה דקל אלסרואן".

- האם היהודים ביקרו בכפר? האם היו ביקורים הדדיים?

- כן. כי האדמות ליד כביש עכו - צפת, ליד הכיכר היום, ליד בית מלחם אבו אלרג׳א, ליד תחנת הדלק [בכניסת אלמכּר] ודרומה, אלה אדמות שהקק"ל קנתה מאנשי אלמנשיה. זה נקרא בלוק אלשואחיט, מספרו 18026. בשנת 1938, עלה מחיר דונם האדמה עד כדי 5 לירות פלסטיניות. אנשים מאלמנשיה מכרו את הבלוק הזה לקק"ל. אבא שלי ואחותו לבִּיבּה לא מכרו. עד היום, האדמה ההיא, דרומית לכביש עכו - צפת היא שלי ונטעתי בה עצי זית.

- למה אבא שלך סירב למכור?

- באותם ימים, ניסו היהודים בעזרת משת"פים לקנות כל דונם ב- 5 לירות. זה היה סכום גבוה כדי לפתות את האנשים

למכור. אבא שלי ואחותו סירבו. אז הציעו להם 25 לירות פלסטיניות עבור כל דונם, ושוב סירבו. אדמה כמו ילדים שלנו, מי ימכור את הילדים שלו? אם נמכור, מה נגיד מחר לילדים כשישאלו על האדמות?

- באיזה בית ספר למדת?
- לא היה באלמנשיה בית ספר. רק בשנות הארבעים בנו בית ספר לבנים בלבד. הבנות לא למדו. לפני שנות הארבעים היה שיח׳ שלימד את הילדים לקרוא קראן בתוך צריף שהיה לו. הילדים הגיעו אליו ולמדו אצלו. אני למדתי בעכא, גם יסודי וגם תיכון. כל יום עשיתי את הדרך מאלמנשיה עד עכא. בקיץ הלכתי ברגל ובחורף לקח אותי פועל שלנו על הסוס, ובסוף יום הלימודים היה מחזיר אותי הביתה.

- מה לימדו אז בבית הספר?
- שפה ערבית, היסטוריה, גיאוגרפיה, חשבון, דקדוק... דת. עד היום אני זוכר חלק מהמורים שלי. מורה ההיסטוריה שלי הוא המחבר וההיסטוריון ד. נקולא זיאדה. הוא לימד אותנו את ההיסטוריה של פלסטין וההיסטוריה של הערבים. אני סיימתי את בית הספר בשנת 1934. באותה שנה המורה נקולא מונה למרצה באוניברסיטת אוקספורד בבריטניה. אחרי הקמתה של ישראל הוא יצא לפנסיה ועבר לגור בלבנון. בשנות התשעים הוא ביקר בארץ וביקר באלמנשיה ויש לי תמונות אתו.

- אתה זוכר עוד מורים?
- בוודאי. עלי שעת׳ מעזה לימד אותי טבע. אמין אבו ע׳זאלה לימד חקלאות. ג׳מיל עבד אלהאדי מג׳נין לימד אותי ערבית. המנהל היה אניס אלסידאוי מסידא [צידון]. המורה לאנגלית היה סאמי עיד, דרוזי מלבנון. אני אישית אהבתי את מקצוע ההיסטוריה.

- האם למדו אתך בעכו גם בנות?
- לא. לבנות היה בית ספר נפרד. בית הספר של הבנות היה קרוב למסגד אלג׳זאר וחמאם הפאשה. בית הספר של הבנים היה בבית אלכֻּרדי שבשכונת מג׳אדלה. ליד מסגד מג׳אדלה הקיים עד היום. התיכון היה קרוב לשער עכו העתיקה. ישראל השתמשה במבנה כבית משפט והיום נדמה לי הפך למלון.

- אתה סיימת בעצם את התיכון?
- נכון ואחר כך למדתי שנתיים בחברה להנדסה חקלאית של פלסטין ומזרח הירדן, מכונאי טרקטורים ומכשירים חקלאיים. סיימתי בהצטיינות. עבדתי כמכונאי ראשי

مسجد المنشية 2010،
على قبته كتب بالعبرية
«الموت للعرب»
מסגד אלמנשיה 2010
"מוות לערבים"

בתחנת הניסויים החקלאיים באלמנשיה. כל זה כמובן בזמן המנדט.

- ספר לי על חייך האישיים, מתי התחתנת?
- התחתנתי באלמנשיה בשנת 1938. הייתי צעיר. בחתונות הנשים הכינו קובּה לא מבושלת. הקובה הלא מבושלת הייתה אחד המאכלים המפורסמים של אלמנשיה. אנשים שרו " הלכנו אלאמנשיה, כדי לאכול קובה נִיֶּה" [נא]. אשתי היא זהרא ח׳דר אבו שנב. מקור המשפחה שלה ממצרים. משפחתה הגיעה עם אבראהים פאשה כשכבש את פלסטין. אבא שלי בחר אותה לאשה בשבילי, ללא ידיעתי. יום אחד, חזרתי מהעבודה ולא מצאתי אף אחד בבית. השכנים אמרו מה אתה לא יודע? היום טקס הכתובה שלך. (צוחק). אני בכלל לא חשבתי על נישואים, רציתי לצאת לחו"ל, ובגלל זה אבא שלי החליט לחתן אותי.

- לאן רצית לנסוע?
- לברית המועצות. הדוד שלי היה שם. הוא היה מושל מחוז אזמיר בטורקיה. היה אדם מיוחד. בשנת 1915 נסע לרוסיה והוציא לאור עיתון בערבית שמו אלג׳מיל. כשפרצה המהפכה הקומוניסטית הוא הצטרף אליה. אחרי המהפכה עבר לגור בעיר באקו בירת אזרביג׳ן והחל להקים אוניברסיטה. הוא נהיה נשיא האוניברסיטה ומנהל מחלקת השפות המזרחיות והחליף את שמו מאחמד חמדו לסעיד נזאמי עבד אלרחמנוב. עד היום שמו מצוין בכניסה לאוניברסיטה. הוא נשאר שם כי כעס על אבא שלי. הדוד שלי רצה לחזור לארץ ולהקים מפלגה קומוניסטית. זה היה מסוכן להיות קומוניסט תחת הבריטים לכן אף אחד לא הסכים אתו. הוא הבין שלרעיון שלו אין סיכוי והחליט להישאר שם.

- כמה תושבים היו באלמנשיה ב- 1948?
כ- 810 תושבים. המח׳תאר הראשון בתקופה הטורקית היה מחמד אליאסין. השני היה חסן דעבס. השלישי נמר אלסח׳ניני. הרביעי היה אח שלי מחמד ח׳ליל חמדו. זה היה בתקופת המרד [1936 - 1939]. יום אחד בדרכו חזרה מלבנון תפסו אותו הבריטים עם נשק ושפטו אותו לשנה ו- 9 חודשי מאסר. שלושה ימים אחרי ששפטו אותו, הטילו הבריטים את חוק מצב החירום. בזמן שהאח שלי היה בכלא, בחרו מח׳תאר חדש לכפר הוא מחמד עלי ח׳ריבי.

- מה אתה זוכר מהמרד?
- אני זוכר שבכפר אלמנשיה היה ארגון שנקרא "פלוגת הנקמה". הבריטים כמובן ראו בו ארגון טרור. הארגון הזה פעל נגד המשת"פים והחיילים הבריטים. הארגון חיסל מפקדים בריטיים וגם מח׳תארים ערבים ששיתפו פעולה איתם. כמו מח׳תאר אלדאמון, מח׳תאר אלברוה, מח׳תאר אקרת׳ ועוד. אלחאג׳ אמין אלחסיני, אללה ירחמו, ידע על הפעלות האלה. אני זוכר שהברחנו את אלחאג׳ אמין מאלטנטורה ללבנון. נתנו לו סירה קטנה והפליג בלילה, כי הוא היה מבוקש על ידי הבריטים.

- אתה היית חבר בארגון הזה?
- כן. הצטרפתי בתחילת המרד. היה לי שם הסוואה "סָקְר קֻרַיש" [הנץ משבט קריש]. הייתי איש הקשר בין הארגון לשאר מנהיגי המורדים בגליל. ראש הארגון היה אבא שלי. היו חברים בארגון אנשים ממשפחות שונות באלמנשיה.כולם נפטרו, חוץ ממני. חלקם נהרגו אז על ידי הבריטים.
לדוגמה, ח׳ליל אבו מנאע, אחד החברים בארגון, נתפס ועל גופו רובה ואקדח, המפקד הבריטי הוציא אותו להורג במקום.

מחמוד עווד, ניסה לחסל את עוזר מפקד הגליל בצבא הבריטי אבל החטיא אותו וברח לסוריה. הבריטים חיפשו אותו בכפר, הטילו עוצר על אלמנשיה לשלושה ימים וקנסו את הכפר ב 18 אלף לירות. לא פעם הצבא הבריטי צר על הכפר וביצע מעצרים. גם אני וגם אבא שלי נעצרנו ועונינו על ידי הבריטים. פעם שברו את הרגל שלי, ואת אבא שלי עצרו לתשעה חודשים רק לחקירות. לטפי חמדו, חבר בארגון פלוגת הנקמה מת תחת העינויים במעצר. הפלוגה ביצעה כמה פעולות מוצלחות נגד הבריטים. אני זוכר שהטמנו מוקש בדרך עפר ליד אלברוה (היום ליד קיבוץ יסעור), מהמוקש נהרגו 12 חיילים בריטיים. הבריטים חשדו בתושבי אלברוה ונקמו בהם. הם לקחו את צעירי אלברוה, הושיבו אותם מתחת לשיחי הצבר בכפר, התחילו לכרות את לוחות הצבר הקוציים ואלה נפלו בחוזקה על הצעירים. פעולה נוספת שהארגון שלנו עשה הייתה פיצוץ על הדרך בין כפר יאסיף וכויכאת שהרג ארבעה חיילים בריטים. בעקבות כך, הבריטים נכנסו לכויכאת ושרפו 14 בתים כנקמה.

- ספר לי על הנכבה וכיבוש אלמנשיה.

- אלמנשיה התנגד לכיבוש של היהודים, אבל לא היה נשק. האנשים פחדו וברחו אחרי ששמעו על דיר יאסין ועכא. היהודים כבשו את אלמנשיה ב- 14 במאי 1948. ב 17 ביוני הם הרסו את בתי הכפר. לא השאירו עץ תאנה ולא צבר. הם אף הרסו את בארות המים. לא מפחדים מאלוהים אלה. רק בית אחד נשאר מערבית לבית הקברות.

המשפחה לשי הלכה למג'יד אלכרום בהתחלה, אחר כך לירכא ומשם לכפר אלמכר. כאן נשארנו כי המשפחה של אמא שלי, משפחת אלנאבלסי, גרה באלמכר. ב 1952 אנשי אלמנשיה הוחתמו על מסמך הסכמה לקבלת מגורים בכפרי הסביבה שהגיעו אליהם. אני סירבתי לחתום. עד היום אני משלם שכירות למדינה, כי לא הסכמתי להחתום על הסכם, שיש בו בעצם ויתור על האדמה שלי באלמנשיה תמורת בית באלמכר.

מאז 1952 אני במאבק משפטי מול מוסדות המדינה כדי לקבל בחזרה 240 דונם שהיו בבעלותי. עד עכשיו הצלחתי לקבל חזרה חלק ניכר ממנה דרך בתי המשפט. זו לא אדמת נפקדים, זו אדמת חמדו. הכירו לי באדמה שהמסגד בנוי עליה, וגם את אדמת אלעֻיֵינה, שנמצאת בשטח קיבוץ עין המפרץ.

בשנת 1959, חפר הקיבוץ באר מים שהטתה את המים מהאדמה שלי לאדמה של הקיבוץ. חברת מקורות לא הקשיבה לתלונה שלי ולא עזרה לי לקבל מים. בסוף התעקשתי והשגתי הסדר עם הקיבוץ לקבל ממנו מים.

יש לי מפות של אדמת אלמנשיה. אספתי מפות מימי המנדט ומישראל. אני בעל זכות ולא אוותר. רשות הפיתוח ניסתה ללחוץ ולאיים עלי כדי שאוותר. אבל לא פחדתי והצלחתי להחזיר את אדמתי.

عملة فلسطينية يحتفظ فيها محمود حمدو

מחמוד חמדו מחזיק כמה מטבעות שהיו לו מהתקופה שגר באלמנשיה

تمثال معدني لنابليون بونابرت على تل الفخار (تلة نابليون) بمشارف عكا، يطل على موقع قرية المنشية المهجرة،
حيث هدمها الإسرائيليون وأقاموا عليها أحياء إسرائيلية كما تظهر بعض مبانيها في الصورة . آذار 2012

מרס 2012 // פסל ממתכת של נפוליאון בונפרטה על פסגת תל עכו (תל אלפח׳אר) משקיף על השכונות הישראליות שנבנו במקום
כפר אלמנשיה שישראל הרסה ב 1948

خريطة بريطانية من عام 1942 مع تعديلات إسرائيلية عام 1958 يظهر فيها اسم المنشية وقد كتب تحته بالعبرية (مهدوم)

מפה בריטית משנת 1942 עם עדכון ישראלי משנת 1958. מתחת לשמו של הכפר אלמנשיה נכתב בעברית (הרוס)

(A british map from 1942 with Israeli updates at 1958. al-Manshiyya village is titeled in Hebrew as (Destroyed

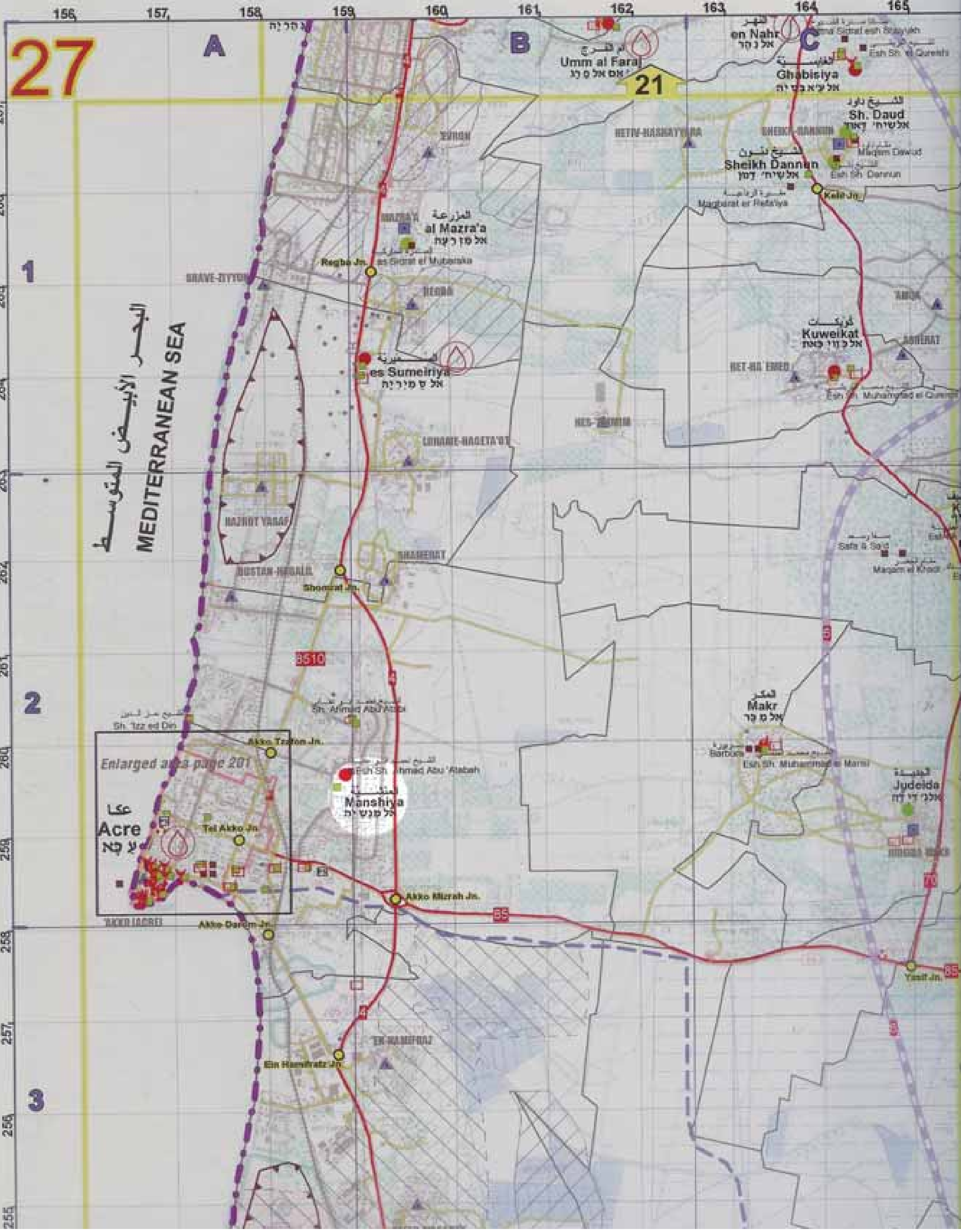

طريق العودة - دليل المدن والقرى المهجرة، إعداد سلمان أبو ستة، لندن 2007

דרך השיבה – מדריך לערים ולכפרים הפלסטיניים הנטושים והקיימים, ערך סלמאן אבו סִתָּה, לונדון 2007

The Return Journey- A guide to the depopulated and present Palestinian towns and villages. By Salman Abu Sitta, London, 2007

مقبرة المنشية، آذار 2012. يعتقد أن ظاهر العمر الزيداني مدفون في أطول قبر فيها. جمعيات ومتطوعون فلسطينيون يحافظون عليها. يقول لاجئو القرية أن الشارع المحاذي لها والذي سمي شارع أحاد هعام كان قد شُقّ على جزء من المقبرة.

בית הקברות של אלמנשיה, מרס 2012. קיימת סברה שד׳אהר אלעמר קבור כאן, קברו הוא הארוך ביותר מבין הקברים. עמותות ומתנדבים פלסטינים מתחזקים את בית הקברות. פליטי הכפר מעידים שרחוב אחד העם הסמוך נסלל על חלק מבית הקברות.

شهادة

الحاج محمود خليل حَمَدو (أبو أحمد)

تاريخ المقابلة: 2012/2/11

مكان المقابلة: بيت ابنه أحمد حَمَدو في قرية المكر

أجرى المقابلة: رنين جريس ومحمد كيال

رنين: اسمك الكامل، لو سمحت، وسنة الولادة؟
محمود حَمَدو: اسمي محمود الحاج خليل محمد أحمد حَمَدو. الأصل كردي، جدنا، الجد حَمَدو جاء مع جيش الفاتحين أثناء احتلال عكا، كان ضابط مع الجيش، اسمه عون الله حَمَدو وهو اللي بنى قرية المنشية. هذا كان قبل 800 سنة أو أكثر. اسم أمي خضرة مصطفى القاسم النابلسي من قرية المكر. كان لي ثلاثة أخوة وبس واحد منهم ما زال عايش. اسمهم محمد ومصطفى واللي بعده طيب اسمه موسى. ولدت ب 1918/10/8 في قرية المنشية.

– شو متذكر من المنشية؟
– سكن بالمنشية عدة عائلات، منها: عائلة الحاج حسين أبو شنب، السخنيني، حَمَدو، العبد، أبو ظلام، عائلة دِعبس، وعائلة صقر وخريبي. آخر مختار كان بالمنشية بعد محمد حَمَدو، كان إسمه علي محمد خريبي، لغاية 1948 عام النكبة. بعد النكبة تشتت هذي العائلات. قسم راح لقرى المكر والجديدة وكفرياسيف وترشيحا، وقسم في لبنان في مخيم عين الحلوة، وقلائل ساكنين بالعراق ودول الغرب.

– أي قرى كانت حول المنشية؟
– كانت السميرية، المزرعة، المكر، الجديدة، كفرياسيف، أبوسنان، كويكات، عمقا، الغابسية، الكابري، أم الفرج، البروة، الدامون، الرويس، كابول، وأبعد شوي شفاعمرو. من الشرق، مجد الكروم، دير الأسد، البعنه، نحف، ساجور الرامة. حدود أراضي المنشية كانت من الشمال مع أراضي قرية السميرية، غرباً البحر الأبيض المتوسط، شرقاً، قرية المكر وجنوباً قرية الدامون والرويس.

– كيف كانت العلاقات مع هذي القرى؟
– كانت على وفاء وصداقة تامة ومحبة. الفلاحين بهالقرى كانوا يساعدوا بعض وكانوا يستعملوا محراث بعض. قبل ما يكون في تراكتورات، كان الفلاح العربي عايش على الثيران والمحراث العربي، وبعدين تطورت الحياة وصار في تراكتورات وجرّارات. هذا بعد الأربعينات. بالمنشية، أول من اشترى جرار جنزير كان أبوي الحاج خليل حَمَدو. أنا كنت بهذيك الفترة اشتغل ميكانيكي وكنت أساعد أبوي. كان في كمان تراكتور عند أولاد عمتي، حسين ومحمد الحاج حسين، كان تراكتور عجل حديد.

المنشية اسمك بين الخليقة مُنشَهر
سيفك على هام العود دائماً مُنشهر
وحلمت إني كنت فيك من شهر
باكر راجع لك تيتحقق حلمنا
وصل مكتوبكم حروفه لاتيني
إذا نسيتك يا منشية بشلفاتك لُطيني
شربة ميّ من عين اللاتين
بتسوى كرم زحلة والعنبَ.

– هاي انت كتبتها؟

– طبعاً، أنا كتبتها وبقولها دائماً. كان عنا أرض اسمها "العوينة". زمن الانتداب كل الجليل كان يعرف انه هاي قطعة الأرض إسمها "عوّينة حَمَدو" وكان فيها بئر ميّ، مرويّة وكانت مزروعة. أرض العوين وأرض الشوامر لمّا صارت بيّارة، أجوا سكنوا فيها أربع عائلات وصاروا يشتغلوا فيها. مساحتها كانت 115 دونم. أنا كتبت وبقول: الا يا عوَينة والدمعات هاموا وأهلي في فيافي البيد هاموا بتحريرك رفع محمود هامو وركع للرب قبل التراب الى العوَينة قلبي هواها صورة من السما الله هواها ما أحلى عيشها وما أطيب هواها خشب زيتونها بصدر لهب.

– قديش كانت مساحة أراضي المنشية؟ ومن شو كان مصدر معيشة الناس بهداك الوقت؟

– أراضي قرية المنشية كانت حوالي 16 ألف دونم، معظمها كانت أراضي زراعية. صادرت منها بريطانيا عام 1923، 2500 دونم وأقامت عليها مطار عسكري ومحطة تجارب زراعية اللي كانوا يسموها "الدبّويا" (الآن جزء من كلية الجليل الغربي). سموها الدبّويا لأنه كانت بالأصل مقر للجيش التركي اللي كان بعكا وكان هناك مخزن للأسلحة، وبالتركي بيقولوا له الدبّويا. بفكر انه المخزن بعده موجود لليوم. إحنا كنا نزرع قمح وشعير وسمسم وعدس، وبالأربعينات حفروا في الدبويا 12 بئر ارتوازي، لزراعة الخضار، ومنهم بئرين لعائلة حَمَدو. المنشية ما كان فيها أشجار بس كان فيها كروم التين. قبل ما بحشو الآبار كان مصدر الميّ من عين إسمها "عين المنشية" و "عين اللاتين". المنشية كانت تختلف عن باقي قرى الجليل. المنشية كانت متقدمة وحالتها الاقتصادية كانت منيحة. كان لا يقل عن عشرين شاب يشتغلوا موظفين بمحطة التجارب الزراعية. كانوا يتقاضوا بذلك الوقت معاش شهري حوالي 3–4 جنيهات. الجنيه الواحد كانت قيمته كثير كبيرة، يعني بذلك الوقت كان دونم الزيتون 200 قرش.

– شو أسماء المستوطنات اليهودية اللي كانت حولكم؟

– كانت مستوطنة واحدة اسمها كيبوتس "عين همفراتس"، بنوا هذا الكيبوتس عام 1938 غربي نهر النعامين، على أرض لدار عائلة من عكا اسمها حسن السروان. كان في نخلة طويلة جنب الكيبوتس من الناحية الشمالية الشرقية، كانت تابعة لعائلة السروان. وأهل المنشية كانوا عندهم مَثل: طولك طول نخلة دار السروان.

– اليهود كانوا ييجو على المنشية؟ كان في زيارات مشتركة؟

– نعم، لأنه الأراضي اللي جنوب الشارع الرئيسي عكا– صفد، من الدوار اليوم، لعند دار ملحم أبو الرجا اللي فيها محطة البنزين وللجنوب، هاي الأرض اشترتها الكيرن كييمت من أهالي المنشية، هذا اسمه بلوك الشواحيط ورقمه 18026. في عام 1938، صار سعر الدنوم 5 ليرات فلسطيني، وأهالي قرية المنشية باعت هذا البلوك للكيرن كييمت ما عدا أبوي وأخته لبيبة، أم أبو يعقوب محمد وهبي. ما باعت ولليوم. والأرض اليوم، غربي أبو الرجا، جنوبيّ شارع عكا– صفد، هي أرضي أنا ومزروعة زيتون.

– أبوك ليش رفض يبيع؟

– بهداك الوقت حاولوا اليهود بالتعاون مع الخونة والمتعاونين إنهم يشتروا الدونم بخمس ليرات،

وهذا كان مبلغ مغري للناس عشان تشتري. أبوي وأخته لأنهم كانوا رافضين، عرضوا عليهم 25 ليرة فلسطيني للدونم، ورفضوا البيع. الواحد ببيع ابنه؟ هاي الأرض زي أبناءنا. شو بدنا نقول بكرة للأبناء لما يسألونا عن الأرض؟.

– انت درست بالمنشية؟

– المنشية ما كان فيها مدرسة. المدرسة بنوها بس بالأربعينات وكانت للأسف بس مدرسة أولاد والبنات ما كانت تتعلم. قبل الأربعينات كان في شيخ يعلم قرآن للأولاد. كان عنده برّاكية والأولاد تيجي عليها. أنا تعلمت بعكا الابتدائي والثانوي وكنت أروح كل يوم من المنشية لعكا. بالصيف كنت أروح مشي وبالشتاء كان عامل من عمالنا يوخذني على الحصان وبآخر اليوم كان يرجعني.

– كان من المنشية غيرك يتعلموا بعكا؟

– كان معي بس اثنين، المرحوم فهد حامد وعلي عبد علي العبد ياسين.

– شو علّموك بالمدرسة؟

– لغة عربية، تاريخ، جغرافية، حساب، قواعد ودين. لليوم بذكر أسماء قسم من الأساتذة ومن بينهم الكاتب والمؤرخ ومعلم التاريخ الأستاذ المرحوم نقولا زيادة. كان يعلمنا تاريخ فلسطين والتاريخ العربي، بس ما كان عندنا كتب، وكنا نكتب على أوراق. أنا أنهيت دراستي بسنة 1934 وبعد هذا التاريخ غادر الأستاذ نقولا البلاد وعيّنوه أستاذ محاضر بجامعة اكسفورد ببريطانيا. بعد قيام الدولة هو طلع تقاعد وغادر بريطانيا واستقر بلبنان. في صورة إلنا سوا من سنوات التسعين لما أجا زار البلد. بذكر حادثة صارت بعام 1933، صدمت الأستاذ نقولا سيارة وتغيب عن الدراسة حوالي أسبوعين. بعد شفائه وعودته للتدريس، استعديت طباخ من مدينة عكا وجبت كبش وذبحناه وعملنا عشاء ودعا مدير المدرسة والاساتذه، احتفالات بالأستاذ نقولا.

– متذكر أسماء المدرّسين؟

– طبعاً. علي شعث من غزة، هذا علّمني طبيعة. الأستاذ أمين أبو غزالة كان يعلمنا زراعة. الأستاذ جميل عبد الهادي من جنين كان يعلمنا لغة عربية. المدير كان اسمه أنيس الصيداوي من صيدا، ومعلم اللغة الانجليزي كان اسمه سامي عيد، درزي لبناني. أنا شخصياً كنت أحب موضوع التاريخ.

– متذكر أناشيد من المدرسة؟

– الأستاذ نقولا علّمنا:

بلادي يا بلادي	قاضية البلدان
حبك في فؤادي	مشعل النيران
أينما صرت أنادي	طيفك الفتان
أنت أنسي في بعادي	أنت دينٌ ثان

– هل تعلموا معك بنات بالمدرسة؟

– لا. البنات كانوا بمدرسة منفصلة. مدرسة البنات قريبة من مسجد الجزار وحمام الباشا. مدرسة الأولاد الابتدائية كانت بالأول بدار الكردي بحيّ المجادلة، قرب مسجد المجادلة الموجود لليوم. الثانوية كانت قريبة من بوابة مدخل عكا. استعملتها إسرائيل فيما بعد كمحكمة صلح واليوم أعتقد إنه صارت فندق.

– يعني إنت أنهيت كل مراحل الثانوية؟

– صحيح وبعدها التحقت بدورة تعليم، سنتين، لصيانة الجرّارات والتراكتورات والآلات الزراعية عن طريق الشركة الهندسية الزراعية لفلسطين وشرق الأردن، وأنهيت الدورة بتفوُّق وصرت الموظف الميكانيكي المسؤول بمحطة التجارب الزراعية بعكا اللي على أراضي المنشية. هذا كان كله زمن الإنتداب.

– أنت تزوجت وانت بالمنشية؟

– أنا تزوجت بالمنشية ب 1938، كنت كثير صغير. كنّا بالأعراس نغني والنسوان تطبخ وتعمل الكبة

وتوزع لأهل البلد. الكبّة كانت من أشهر أكلات المنشية وعشان هيك الناس لليوم بتغني: "وطلعنا ع المنشية، تناكل كبيّه نيّة". زوجتي اسمها زهراء خضر علي حسين أبو شنب، أصلهم من مصر وجاءوا مع إبراهيم باشا لما احتل فلسطين. زهرا كانت من عائلة ثانية، أمها بتكون بنت عمتي. أبوي انتخبها إلي بدون ما أعلم. يومها كنت بالشغل، ولما روّحت ما لاقيت حدا بالبيت والجيران قالوا لي: شوٍ أنت ما بتعرف؟ اليوم كتب كتابك؟ (ضاحكاً). أنا ما كنت أفكر بالزواج وكنت بديّ أغادر البلاد، وعشان هيك أبوي قرر يزوجني.

– لوين كنت بدك تسافر؟

– للاتحاد السوفييتي. ليش؟، لأنه عمي أخو أبوي أحمد محمد حَمَدو، بهداك الوقت بزمن الأتراك، عين قائم مقام في تركيا في منطقة إزمير. أنا ما بعرفه بس بيقولوا انه كان إنسان مميز وعشان هيك عيّنه السلطان العثماني قائم مقام بداخل تركيا. وفي عام 1915 غادر تركيا الى روسيا القيصرية وأصدر صحيفة أسماها "الجميل". لما قامت الثورة الشيوعية ضد القيصرية، شارك عمي بالثورة وكان مع لينين وستالين. بعد الثورة انتقل لمدينة باكو، عاصمة أذربيجان، وهناك بدأ بإقامة جامعة، وأصبح مدير جامعة باكو ورئيس قسم ترجمة اللغات الشرقية، وغيّر اسمه من أحمد محمد حَمَدو الى سعيد نظامي عبد الرحمانوف. ولليوم على مدخل الجامعة مكتوب اسمه بالخط العريض.

– شو السبب إنه غير اسمه؟

– كان عنده ولد وبنت، الولد اسمه عدنان والبنت اسمها لمعان، لليوم عائلة حَمَدو بتسمي على أسماءهم. حفيدتي اسمها لمعان. كان عميّ يتراسل مع أبوي وبذكر لليوم قديش كان خطّه

مختار المنشية علي خريبي وزوجه ريا كيال
מח׳תאר אלמנשיה עלי ח׳ריבי ואשתו ריא כיאל

חותמת המח׳תאר

جميل باللغة العربية. أنا كنت أقرأ المكاتيب لأبوي عشان هو ما كان يعرف يقرأ. بذكر آخر مكتوب كتبه لأبوي سنة 1929، آخر كلمات فيه كانت "عجّل الله في لقائنا، أخي وحبيبي خليل". هذا كان آخر مكتوب لأنه بهذا العام عمي أختلف مع والدي. بهداك الوقت عمي طلب من والدي إقامة خلايا للحزب الشيوعي، وبهداك الوقت إذا شمّوا البريطانيين ريحة شيوعية كان يعتقلوا الناس أو يعدموها. أبوي رفض وعمّي زعل كثير.

– قديش كان عدد سكان المنشية بال 48؟

– حوالي 810. أول مختار بزمن الأتراك كان محمد الياسين، ثاني واحد كان حسن دعبس والثالث كان نمر السخنيني والرابع كان أَخوي محمد خليل حَمَدو وكان هذا بزمن الثورة. بهاي الفترة كان بلبنان وهو راجع من رأس الناقورة مسكوا الإنجليز معه سلاح وحبسوه سنة وتسع أشهر. بعد ما طلع الحكم عليه بثلاث أيام، طلع قانون الطوارئ البريطاني وهو بالسجن تعين مختار جديد اسمه محمد علي خريبي.

– إحكي لي عن هذا القانون؟

– حسب القانون، اللي معه فشكه فاضية، بنحبس كم سنة. هذا قانون الطوارئ. أطلعوا هذا القانون لأنه كانت الثورة وبدهم يقمعوا الثوار. [رادت بريطانيا بفرضها قانون الطوارئ إخماد ثورة 1936، وقد نشر القانون بجريدة الوقائع الفلسطينية في حزيران 1936 وينصّ على إيقاع عقوبات قاسية على كل من يشارك بالثورة ضد الاحتلال البريطاني أو يحمل أي نوع من السلاح، ويخول القانون المندوب السامي وضباطه بفرض منع التجول ومصادرة الأملاك وفرض عقوبات جماعية أخرى على بلدان شارك أبناؤها بالثورة.]

– شو متذكر من الثورة؟

– بذكر إنه بقرية المنشية كان في تنظيم اسمه "فصيل الانتقام". الإنجليز كانوا يتعاملوا معه على إنه إرهابي، لكن الفصيل كان ضد الخونة والمتعاونين وضد الجيوش البريطانية. قام الفصيل بعمليات اغتيال لقادة من الجيش الانجليزي وكمان لمخاتير عرب كانوا متعاونين مع اليهود والإنجليز.

– مثل أي مخاتير؟

– مختار الدامون ومختار البروة ومختار إقرث وغيرهم. الحاج أمين الحسيني كان يعرف بهذي العمليات والمخططات. الله يرحمك يا حاج أمين. بذكر كيف هربناه أنا وكمان ثلاثة من الفصيل للبنان، عن طريق شط الطنطورة. رحنا بالليل وأعطيناه زورق صغير وهرب فيه ع لبنان، لأنه كان ملاحق من قبل البريطانيين.

– يعني إنت كنت عضو بالفصيل؟

– أنا انضميت لفصيل الإنتقام ببداية الثورة. أنا كنت من المخططين للعمليات العسكرية تحت الاسم المستعار "صقر قريش المنشاوي" وكنت حَلقة الوصل بين فصيل الإنتقام وباقي قيادات الثورة في الجليل، ومن هون تعرَّفت على قائد الثورة في منطقة طولكرم المرحوم أبو كمال عبد الرحيم الحاج محمد من قرية ذنّابة، وأبو إبراهيم خليل محمود عيسى الكبير من قرية المزرعة الشرقيّة قضاء رام الله، وتوفيق إبراهيم الصغير من قضاء الناصرة، وتعرّفت على الشهيد الشيخ فرحان السعدي من قرية المزار فوق منطقة بيسان، وكان الساعِد الأيمن للشهيد عز الدين القسّام.

– متذكر مين أعضاء الفصيل؟

– إذا بتراجعي جريدة صوت الحق بتلاقي تقرير كامل عن فصيل الانتقام. القرية الوحيدة اللي كان فيها فصيل لمقاومة الجيش البريطاني كانت قرية المنشية، وباقي القرى كان عندها سلاح بس ما كان الإشي منظم. رئيس بالفصيل كان أبوي الحاج خليل محمد حَمَدو. كان رئيس الشرف لأنه كان أكبر مسن بقرية المنشية، ومن أعضاء الفصيل: الشهيد

علي حسين العبد الله، إستشهد في نهر القاسميِّة بلبنان، والشهيد أبو سلامة إبراهيم طرابلسي، ولطفي كامل حَمَدو، ومحمد صادق الشلعوط (توفي في الرياض)، ومحمود محمد عوض أبو زهران (توفي في مدينة حمص في سوريا)، وعيسى الحاج أحمد ورد (توفي في الخبر بالسعودية)، ونايف أبو عطيّة (توفي بعين الحلوة بلبنان)، ومحمد الحاج حسين (توفي بالمكر).كلّ أعضاء الفصيل ماتوا، وبقيت لوحدي، الله يرحمهم.

لطفي كامل حَمَدو كان بالفصيل وإنقتل وهو وإبراهيم الطرابلسي بأيدي الاستخبارات البريطانية في قرية الرامة. هذي الحادثة كانت تقريباً بسنوات 38–39. خليل محمود أبو منّاع كان كمان من فصيل الانتقام، وأثناء تفتيشه وجدوا بندقية ومسدس وقنبلة يدوية وفوراً أصدر الجنرال البريطاني قرار بإطلاق النار على أبو مناع وقتلوه. محمود محمد عوض (أبو زهران)، عضو بفصيل الانتقام، راح الساعة الثامنة إلا ربع، على شارع بن عامي بعكا اليوم، وين فيه نصب تذكاري، وقّف بالشارع مساعد حاكم لواء الجليل ، كان رايح على مكتبه بمركز البوليس، وأطلق النار عليه وهو بداخل سيارته والرصاصة أصابت قبعته. هاي العملية كلّفت عكا حوالي 18 ألف جنيه فلسطيني وفُرض منع التجوّل على قرية المنشية ثلاث أيام متتالية، وهم يفتشوا عن أبو زهران، بس أبو زهران فلِت منهم وعاش باقي عمره بحمص في سوريا. لطفي كامل حَمَدو استُشهد من التعذيب بأيدي الاستخبارات البريطانية. بفترة الثورة وصلت فرقة جيش بريطانية بقيادة مونتغمري، اللي قاد في الحرب العالمية الثانية جيوش الحلفاء من العَلَمين حتى برلين، ووصلت هاي الفرقة لمعسكر للجيش البريطاني اسمه سان جيم قرب المنشيّة، وقامت القوّة بتطويق قرية المنشيِّة واعتقلت عدد من فصيل الانتقام وعلى راسهم أبوي الحاج خليل حَمَدو، وبعدين تم اعتقالي واعتقال محمد صادق الشلعوط، ومحمد حاج حسين، وأخذونا على كامب الرامة، وهناك بلّشوا بالتعذيب، وكَسَروا لي رجلي من الرُكبة، ورغم كل أساليب التعذيب ولا واحد منّا طلّع كلمة، أبوي اعتُقل لمُدِّة تسع أشهر، ونقلوه من معسكر لمعسكر.

– إحكي لي عن عمليات قمتم فيها؟

– الفصيل نفّذ عمليات بطولية ضد الاستعمار البريطاني. مرّة قمنا بوضع لغم أرضي في الطريق الترابية جنب تَلّ البروة (قرب كيبوتس يسعور اليوم)، وانفجَر اللغم وقتل في العمليِّة هاي 12 جندي بريطاني. القوات البريطانية قررت الانتقام من أهل البروة وصاروا يوخذوا الشباب ويحطوهم جنب الصبر وبعدين يقطعوا ألواح الصبر ويسقطوها عليهم. قال لي صديقي أبو سعود صالح محمود الميعاري إنهم قلعوا من جسمه 72 شوكة صبرْ.

عمليّة ثانيه قام فيها الفصيل كانت تفجير طريق عين مماس قرب قرية الكويكات وكفرياسيف. بهاي العملية قتل أربع جنود بريطانيين. وبعدها دخل البريطانيين على الكويكات وحرقوا 14 بيت. عملية ثالثة كانت هجوم على معسكر سان جيم وقتل ضابط وجنديين انجليز. بعدها طوّقت الفرقة البريطانيةَ قرية المنشيّة واعتقلت تسعين شخص من أهل البلد.

عملية رابعة قمنا فيها كانت في بيسان. وصلنا خبر إنّه مدير شرطة بيسان البريطاني سَمَّم المي اللي بشربوا منها أهل بيسان، وبعثوا خبر لقيادة الثوار بحيفا واستنجدوا بالقائد أبوعلي محمد علي دلّول من طيرة حيفا. أبو علي اتصل مع فصيل الإنتقام وحكى لنا القصّة. اجتمع الفصيل وصاروا يتسابقوا مين اللي بدّو يروح ينفِّذ العمليِّة. كل واحد يقول أنا أنا. فقمت اقترحت عليهم انه نكتب كلمة "أنا" على ورقة ونحُطّ معها مجموعة أوراق، وكل واحد بمدّ أيده وبسحب ورقة، واللي بطلع معه كلمة "أنا" بكون هو اللي لازم يقوم بالمهِمِّة. وهيك صار وطلعت الورقة عند أبو حسين علي العبد الله.

سافر أبو حسين واجتمع مع أهل بيسان وفرجوه مركز الشرطة، وأعطوه معلومات بأي ساعات ضابط المركز موجود وعن كل تحرّكاته. أبو حسين صوّب بندقيته عن بعد 14 متر وأطلق عليه رصاصة واحده بس، وكانت هي فَصلُ الخِطاب. رصاصة واحده وكانت قاتلة، وعاد أبو حسين للمنشيّة بِسلام.

- إحكي لي عن فترة النكبة واحتلال المنشية؟

- المنشية قاومت اليهود، بس كان ناقص سلاح وذخيرة والناس خافت وهربت بعد ما سمعت عن الأحداث بدير ياسين وعكا. اليهود احتلوا المنشية بتاريخ 14 أيار 1948 وب 17 حزيران هدموا بيوت القرية وما تركوا لا لوح صبر ولا تينة. المنشية كانت تملك 12 بير أرتوازي مع مضخّات للريّ، وهاي كمان طمّوها اللي ما بخافوا الله. مسحوا البلد عن بكرة أبيها وما ظَلّ غير دار خارج القرية غربي المقبرة بعدها لليوم. اليوم كل عكا الجديدة مبنية على أراضي المنشية. إحنا رحنا على مجد الكروم وبعدين على يركا ومن ثم على قرية المكر. بالمكر استقرينا لأنه أهل أمي من دار النابلسي كانوا ساكنين هناك. بال 52 أهالي المنشية وقعوا على وثيقة تسليم وتوطينهم في البلد اللي لجأوا لها، ما عدا شخص واحد ما وقّع وهو أنا محمود خليل حمدو. أنا لليوم بعدني ساكن بالأجرة بالمكر وبدفع للدولة بسبب إني رفضت أبدل أرضي في المنشية.

منذ عام 1952 وأنا في صراع مع المؤسسات الرسمية بإسرائيل لاسترداد حوالي 240 دونم. وطبعاً نجحت باسترداد قسم كبير منها. أنا رجّعت عن طريق المحكمة أغلب أراضينا. هاي اسمها أرض حَمَدو ومش أرض غائبين. الأرض اللي عليها الجامع أخذناها واسترجعنا وكمان أرض "العوينة". بذكر في عام 1959، حفر كيبوتس عين همفراتس بئر ميّ ارتوازي وباللحظة اللي بتضخ فيها الميّ عندهم، بتقطع الميّ من العوينة. يعني بتقدري تقولي قطعوا الميّ عن أرضي. أنا توجهت لدائرة الزراعة، ودائرة الزراعة طلبت إني أتوجه لشركة مكوروت [السلطة الإسرائيلية للمياه]. الشركة رفضت طلبي وقالت لي، عشان تبحث بطلبي لازم أكون أنا جمعية ومع حساب بالبنك وهي ما بتتعامل مع أفراد. بعد كثير مداولات نجحنا نوصل لحلّ وفيه كيبوتس عين همفراتس بيوخذ كل الميّ وأنا بركّب عداد بأرضي وبستعمل واحد من خطوط الميّ اللي عندهم، والحساب بالأخر بكون بيني وبين كيبوتس عين همفراتس ومش بيني وبين مكوروت. لليوم هيك الوضع بيننا.

أنا عندي كل خرائط ارض المنشية. جمعت خرائط من أيام الانتداب وإسرائيل وبعدها موجودة عندي لليوم. إذا أنت كنت صاحب حق، إياك تتخاذل أو تطأطئ راسك. بتذكر بسنه 1958، مدير دائرة الإنشاء والتعمير طلب مقابلة مع أبوي، كان اسمه نلسون جلعاد. أثناء حديثي مع مدير الإنشاء والتعمير والمساعد تبعه قال لي: شو أنت مفكر حالك كل الوقت أبو علي وخيال على ظهر الحصان، هاي أرضك بالمنشية أنا بقدر من الصبح آخدها وأرميك برّة. بهذيك اللحظة أنا انقلبت من الخروف الوديع، وعدت الى ثورة 1938-39 ، عاد صقر قريش، ووقفت على الطاولة وضربت الطاولة بأيدي وقلت له: بتعرفش انه أنا أبو علي خيال، وأنا صاحب حق وأنت حرامي، مثل الوطواط بتظهرش إلا بالليل، ومن الخوف أنت بتهرب وأنا بظلّ واقف في الميدان. أنا ما فرطت بالأرض، واستردتيها وزرعتها زيتون. هاي حارة حَمَدو، رجعتها وطوبتها على اسم ورثة حَمَدو. معي خارطة إسرائيلية اللي بتبين كل شيكونات [سكنات] المنشية اللي بعكا وفيها مكتوب كمان "مسجد المنشية" وعندي كمان خريطة بريطانية. مساحة المنشية كانت أكبر من مساحة مدينة عكا، مساحتها كانت 15 ألف دونم. شو بدي أحكي لك؟ الحق يعلو ولا يعلو عليه.

حديث منشاوي:

درويش مصطفى أبو ظلام – أبو رأفت، العمر 71 سنة، ووالدته السيدة فاطمة أبو ظلام، أم درويش، العمر 90 سنة. في بيت العائلة الكائن في قرية المكر. آذار 2012.

أبو رأفت: « ولدت بالمنشية يوم 5.10.1941. بذكر وين كنا ساكنين. بنينا دار جديدة من حجر، وسكنا فيها بس 4 أشهر. كانت بالجهة القبلية من المنشية. صارت الحرب والدار انهدمت مثل باقي بيوت المنشية. بذكر وين كان بيت سيدي، على تلة بوسط المنشية. وأنا كنت أقضي أغلب وقتي عند سيدي. كان مدللني. كان فاتح ديوان ومضافة والناس تيجي عنده وتشرب قهوة ويقضوا وقت بالديوان. يوم النكبة كان عمري 7 سنين. ما كان مدرسة بالبلد. بنوا جامع في أرض دار حمدو لأنهم تبرعوا بأرض للجامع وبتذكر إنه كان ييجي شيخ ويعلمنا الصلاة. كان مدرّس اسمه ابراهيم السخنيني يعلم الناس قرآن. كان كم شخص من البلد عندهم حناطير. كانوا ينقلوا ناس من المنشية لعكا. كانت تكسيات العلمين تطلع من عكا لبيروت. أما من المنشية لعكا كانت الناس تطلب حنطور. والحنطور كان مزركش والفرس مزيّنة. بتذكر كيف كنا نتفرج على الفرس كيف مزينينها.»

أم درويش: « كان حنطور لأبو دبور ولأبو ليلى. عمر رستم كان عنده حنطور.»

أم درويش: « اسمي فاطمة وحش أبو ظلام، من الغريفات، تجوزت بالمنشية. عمري 90 سنة. ولدت ب 1922. متذكرة إنه كانوا ييجو فرقة من النَّوَر عند قهوة فهد حامد، ينصبوا حبل ويلعبوا عليه سيرك. كان بالبلد فرنين، واحد لنمر ياسين وفرن لعلي البدوي. كان يعمل عوامة زاكية. إمام الجامع كان الشيخ بدر من طمرة وهو اللي سمّي ابني نور. دارنا القديمة كانت غرفة واحدة، وبآخر الأيام بنينا دار جديدة أربع غرف بالحاكورة، يا ريتنا تهنينا فيها. كم شهر وطلعنا من البلد. المنشية كانت حلوة، وأفراحها حلوة. كانت البنات تجيب ميّ من عين الكابري يعني عين المنشية.»

« كنا نشتري من البهجة فواكه وحمضيات. كانت ما أحلاها. كانوا يزفوا العريس بساحة أبو عتبة. كنا نعلل 4–5 أيام عند أبو عتبة. نزف العريس ونعمل دبكة هناك. بس العريس كان ينزف هناك. العروس بتكون ببيت أهلها. دبكتنا كانت للرجال والنسوان مع بعض. أنا بعرف أدبك.» اليوم ما بقدر أحكي كثير عن المنشية. أنا بتضايق كثير. والله راحت علينا.»

التهجير

أبو رأفت: « سمعت الناس عن مجزرة دير ياسين وصارت بدها تهرب من البلد. أنا متذكر هذي الأيام. الناس خايفة، أخذت شوية أغراض وهربت. أبوي وبعض الناس وأعمامي حاولوا يقنعوا الناس إنها تظل بالبلد. خافوا انهم يتهموهم بالخيانة وإنهم مع اليهود. بهذيك

שיחה על אלמנשיה:
הבן - דרויש מסטפא אבו ד׳לאם ־ אבו ראפת (71)
האם - פאטמה אבו ד׳לאם (90)
בביתם הנוכחי בכפר אלמכר, מרס 2012.
לגברת פאטמה לא היה פשוט לדבר ואף לא היה קל לשכנעה להצטלם.

אבו ראפת: " נולדתי באלמנשיה ביום 5.10.1941. אני זוכר איפה גרנו בבית החדש שאבא שלי בנה. זה היה בחלק הדרומי של אלמנשיה. גרנו בו כארבעה חודשים. פרצה המלחמה, עזבנו את הכפר והבית נהרס כשאר בתי אלמנשיה. אני זוכר גם איפה היה הבית של סבא שלי, על גבעה קטנה במרכז הכפר. רוב הזמן הייתי אצל סבא שלי. הייתי הנכד המפונק שלו. לסבא שלי היה דיואן. מקום פתוח לאורחים. אנשים ביקרו אותו ושתו קפה. ביום הנכבה הייתי בן 7. לא היה בית ספר בכפר. אני זוכר שבנו מסגד באדמה של משפחת חמדו כי הם תרמו את האדמה. הילדים היו הולכים למסגד ולומדים איך להתפלל. היו בכפר כרכרות וסוסים. חנטור שמו. זה היה אמצעי תחבורה בין עכא לאלמנשיה. יכולת להזמין חנטור שיקח אותך לעכא. אבל בעיר היו מוניות באמת. "טקסי אלעלמין" היה לו קו מעכא לביירות. אבל בתוך העיר היה חנטור. הכרכרה והסוסה היו מקושטות ונוצצות. אני זוכר שהילדים היו עומדים להסתכל על הכרכרות היפות."
אם דרויש: " היה חנטור לאבו דבּור ולאבו לילא. עֻמר רֻסתם היה לו חנטור."

אם דרויש: " שמי פאטמה וָחש אבו ד׳לאם. אני משבט אלע׳ריפאת. התחתנתי באלמנשיה. היום אני בת 90. נולדתי ב 1922. אני זוכרת מהחיים באלמנשיה דברים טובים. זוכרת את להקות הצוענים שהגיעו מדי פעם לכפר, לחצר מול קפה פהד חאמד, היו מותחים חבל באויר ועושים עליו קרקס. בכפר היו שתי מאפיות, אחת לנמר יאסין ואחת לעלי אלבדוי. זה ידע לעשות ממתקי עואמה [כדורי בצק מתוק מטוגנים]. אני זוכרת שהאמאם של המסגד היה השיח׳ בדר מטמרה, והוא בחר את השם של הבן שלי נוּר. הבית הישן שלנו היה חדר אחד. אבל בזמן האחרון בנינו בית חדש ובו ארבעה חדרים. לא נהנינו ממנו. כמה חודשים אחרי שבנינו אותו נטשנו את הכפר. אלמנשיה היה מקום יפה. החתונות שם היו יפות. היו פֵּרות מצויינים בשדות ליד הגן הבהאי, קנינו משם פרות בגרושים. היו ימים יפים. בחתונות היו מלווים את החתן לחצר של בית אבו עתבה [מקום קדוש בכפר], שם עשינו את מסיבת הזפה והדבקה. באלמנשיה רקדו דבקה גברים ונשים יחד. החגיגה הזאת הייתה רק לחתן. הכלה עדיין בבית ההורים שלה. אני בעצמי יודעת דבקה. אבל עכשיו אני זקנה לא יכולה. אני לא אוהבת לדבר על אלמנשיה. כל פעם שאני מדברת אני מרגישה רע. חבל, הפסדנו הכל."

הגירוש
אבו ראפת: " תושבי הכפר שמעו על דיר יאסין ורק רצו לברוח. אני זוכר את הימים

الظروف كانت الناس تخاف إنها تتهم بالخيانة.
أبوي ما كان بدّه اسمه يتوسخ فترك البلد مع الناس. مشينا مشي، بالسهول وبالبهدلة، وأنا كنت حافي، من المنشية لكفر ياسيف. الناس كانت جماعات جماعات. أخذنا بس ملابس. كنت أنا وأبوي وامي وأخوة اثنين أصغر مني. كنا خمسة. فتحوا لنا المدرسة الابتدائية بكفر ياسيف. أعطوا لكل عيلة تسكن بزاوية. قسم من أهل البلد راح على لبنان وقسم على أبو سنان وناس على كفر ياسيف. الناس تشتتت ومش عارفة شو مصيرها. أبوي واعمامي محمود واسماعيل ونايف طلعوا مع بعض. كل واحد معه عيلته. سكنا فترة بالمدرسة وبعدها طلعنا على يركا. قسم سكن في بيوت بيركا، وجبر الداهش كان من زعامة الدروز طلب من الناس تفتح بيوتها. إحنا رحنا نسكن بالخلوة. بعدها انتقلنا للمكر. بعد حوالي سنة أو سنة ونص جينا على المكر. مسؤولين يهود، منهم تسفي سبير ولقبه مونجو، هو مختار كيبوتس عين همفراتس، أجبروا ناس بالمكر إنهم يعطونا محل سكن ببيوتهم. لأنه كان في ناس ما يوافقوا يسكنونا. بعدها الحكومة بنت بالمكر حوالي 15 غرفة لأهل المنشية كمسكن مؤقت على أمل نرجع للمنشية. وبعدها بنوا بركسات (كرفان) للناس. مونجو كان صاحب مركز عالي بالحركة الصهيونية وبالعسكر ولكنه كان يحب أهل المنشية. هو طلب من أهل المنشية ما تطلع. أبوي كان له بالمنشية 7 دونم و 300 متر. بتذكر إنه شخص اسمه تسفي وبالعربي كانوا يسموه غزال، كان ساكن بكريات بيالك، قرب حيفا، أجا عند أبوي واقترح عليه يبادل أرض المنشية ب 27 دونم بمكان ثاني قرب المكر. وقال له لأنه إذا دار أبو ظلام بادلت راح ييجي غيركم من أهل المنشية ويبادلوا. لكن بيطلب منك التوقيع انك بعت الأرض عام 1936 ومش بعد قيام الدولة وتحت الحكم العسكري. أبوي رفض. وقال أنا ما ببيع قبر أبوي. رغم إنه ما كان معنا مستندات. بس قليل من الناس كانوا يسجلوا أراضيهم مثل دار حمدوا.»

« بالمنشية مدفون سيدي، والد أبوي. الجامع موجود وكان فترة طويلة يستعمل كبيت دعارة من قبل اليهود. قبل حوالي عشر سنين سيجوه. مرة حاولا يحرقوه واعتدوا عليه عدة مرات. أغلب عائلات المنشية اللي بقيت بالبلاد موجودة هون بالمكر. هناك عيلة شرقاوي سكنت في ترشيحا، وعيلة الفحماوي في كفر ياسيف، هون دار حمدو وأبو ظلام وصقر وياسين والعكاوي وأبو شنب.»

« يوم التهجير، مشينا من المنشية حتى وصلنا يركا ورحنا على الخلوة. الخلوة كانت بعيدة عن البلد وطريقها بالوعر. ستي كانت حاملة على كتفها أخوي الصغير. ستي ما كانت تسمع منيح. ضاعت بالطريق وأبعدت عن باقي العيلة ومعاها أخوي. كانوا بنادوا عليها ولكن ما تسمعهم.
أم درويش: صار الكل يدوّر عليها وصاروا يقولوا إنه الولد خلص مات وأكلته الوحوش. بالنهاية لاقوها بالليل والولد معها. بس كانت ساعات خوف.»

المنشية في الأفق كما ترى من شرفة السيد درويش أبو ظلام.
المكر تبدو كمخيم لاجئين، آذار 2012
אלמנשיה ועמק עכו כפי שנראים, ביום לא בהיר, ממרפסת ביתו של דרויש אבו ד׳לאם שבכפר אלמכר.
אלמכר נראה כמו מחנה פליטים. מרס 2012

ההם. האנשים מפוחדים, לקחו קצת חפצים וברחו. אבא שלי עם עוד כמה אנשים ניסו לשכנע את התושבים להישאר בכפר, אבל האנשים לא הסכימו. אבא פחד שיאשימו אותו שהוא בצד היהודים, לא רצה ששמו יתלכלך בחשדות לבגידה, אסף את המשפחה ועזב את הכפר כמו השאר. הלכנו ברגל, מסע מפרך בשדות, הייתי יחף, מאלמנשיה עד כפר יאסיף. האנשים ברחו קבוצות קבוצות, משפחות משפחות. כולם התפזרו ולא ידעו מה יהיה גורלם. חלק הגיע לכפר יאסיף, חלק לאבו סנאן וחלק ללבנון, לקחנו רק בגדים מעטים. אני הלכתי עם אבא ואמא ושני אחים. הייתי בן שבע והאחים היו קטנים ממני. היו אתנו סבתא ושלושת הדודים שלי, מצד אבא, וכל אחד מהם יש לו משפחה, אשה וילדים. פתחו בשבילנו את בית הספר בכפר יאסיף. כל משפחה קיבלה פינה. אחרי כמה ימים המשכנו לכפר ירכּא. חלק מהאנשים התארחו אצל משפחות. אחד ממנהיגי הדרוזים, ג׳בר אלדאהש, דרש מאנשי ירכא לפתוח את בתיהם בפני תושבי אלמנשיה. המשפחה שלי הלכה לישון באלח׳ילוה, בית התפילה של הדרוזים בירכּא. היה קצת רחוק מהכפר. בדרך לאלח׳ילוה, סבתא שלי שהיו לה בעיות שמיעה, נשאה על הכתפיים את אחי נור, וסטתה מהדרך, התרחקה מהמשפחה ואיבדה את הדרך. התחילו לחפש אותה בשדות. כמובן לא עזרו הצעקות כי היא לא שומעת.

אם דרויש: ” כולם חיפשו אותה, פחדנו שקרה להם רע. חשדנו שטרפו אותם חיות פרא. נהיה חושך. בסוף, בלילה, מצאנו אותם בריאים, אבל אלה היו שעות של פחד.“

אבו ראפת: ” אחרי תקופה עברנו לכפר אלמכּר. זה היה אחרי שנה או שנה וחצי מאז שעזבנו את אלמנשיה. רוב תושבי אלמנשיה שנותרו בתוך המדינה גרות כאן באלמכּר, כמו משפחת חמדו, אבו ד׳לאם, סקר, יאסין, עכאוי ואבו שנב. משפחת שרקאוי עברה לתרשיחא ומשפחת פחמאוי לכפר יאסיף.

תושבים מאלמכּר לא רצו לעזור לנו. פקידים יהודים לחצו על תושבי אלמכר שיארחו אותנו בבתיהם. כולנו זוכרים את מונג׳ו, הוא צבי ספיר, שהיה מזכיר קיבוץ עין המפרץ, שהכריח תושבים מאלמכּר לתת לנו מגורים. אחר כך, הממשלה הישראלית בנתה כ- 15 חדרים באלמכר למשפחות מאלמנשיה. האנשים הבינו אז שזה פתרון זמני עד שנחזור לאלמנשיה. אחר כך בנו בשבילנו ”קרבנים“ וצריפים. מונג׳ו זה היה בעל מעמד בתנועה הציונית ובצבא הישראלי, אבל הוא אהב מאוד את תושבי אלמנשיה, וב 1948 הוא אף ביקש מהם לא לעזוב את כפרם. לעומת זאת, פקידים של המדינה המשיכו ללחוץ עלינו כדי לוותר על האדמות שלנו באלמנשיה ולהחליף אותן באדמה במקום אחר. לאבא שלי היו 7 דונם ו- 300 מטר. אני זוכר, בסוף שנות החמישים, איש בשם צבי, שהערבים קראו ע׳זאל, יושב בבית שלנו עם אבא שלי ומציע לו לקבל 27 דונם ליד אלמכר תמורת השבעה דונם באלמנשיה. אבא שלי סירב וצעק עלי כשניסיתי לעודד אותו להסכים לעסקה. הוא אמר שלא ימכור את הקבר של אבא שלו. אחר כך התברר שהחוזה שרצו להחתים אותנו עליו אומר שמכרנו את האדמה בשנת 1936, זאת אומרת מרצון ולפני הקמת המדינה ולא תחת לחץ של אירועי 48 או לחץ אנשי השלטון הצבאי. לאבא שלי, לצערנו, אין מסמכים שיוכיחו את בעלותו על האדמה שלו. תושבי הכפר ידעו כל אחד איפה האדמה שלו, וזה הספיק. אבל המדינה הזאת היא מדינת מסמכים ולרוב האנשים אין. רק משפחת חמדו יש לה מסמכים ולכן החזירו חלק מהאדמות.“

אם דרויש: ” כמה חבל שהפסדנו את אלמנשיה. אם יתנו לחזור היום? הלוואי. אבנה צריף ואגור בו.“

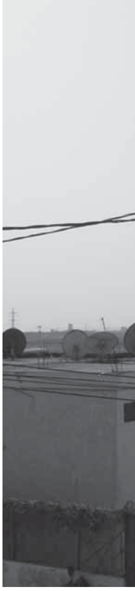

بيت أبو عتبة

أبو عَتَبة كما يسميه أهالي المنطقة أو أبو عُتبة حسب مصادر أخرى، يعتبر شخصاً صالحاً. بني مقام ومسجد صغير قرب قبره في المنشية. وألصق فوق باب غرفة القبر نص محفور على حجر، كتب فيه أن تشييد المقام أسند إلى شخص اسمه علي بن صالح وقد بناه يشهر شوال من عام 1140 هجري [يوافق عام 1729 ميلادي].
تسكن اليوم عائلة غضبان داخل المقام وحوله. عن قصة العائلة ووجودها في المقام حدثنا السيد أحمد عبد الرازق غضبان ما يلي:
«سيدي أحمد عبد الرازق غضبان، وأنا سميت على اسمه، أصله من كويكات. تهجر عام 1948 إلى لبنان ثم عاد بنفس السنة إلى البلاد وسكن في قرية المزرعة. كان يعمل في منطقة المنشية قبل النكبة عند عائلة بيضون. وبعد ال 1948 بدأ يعمل في مصنع ثلج في منطقة المنشية وكان كل يوم يذهب إلى عمله ويعود إلى المزرعة راكباً دراجة هوائية. اقترح عليه مديره في المصنع أن يسكن في بيت أبو عتبة. بعد أن رأى جدي البيت، توجه إلى إدارة الأوقاف بعكا فسمحوا له بالسكن هنا مقابل الاهتمام بالمقام والقبر. سكن جدي مع زوجته وأولاده هنا حتى مماته. أنا عمري 42 سنة. ولدت في لبنان. توفي والدي في لبنان صغيراً بسبب مرض خبيث فأحضرني جدي وعمري سنتانٍ وسكنت كل حياتي في هذا البيت. أعمامي كانوا ساكنين هنا أيضاً. الآن يسكن هنا خمس عائلات من عائلة الغضبان. أنا وأولاد أعمامي. أشعر أني مسؤول عن المقام كما عوّدني جدي أن أحافظ عليه، لوجه الله. وكذلك أهتم بالمقبرة القريبة من هنا».

أحمد غضبان   אחמד ע׳דבאן

הכיתוב בכניסה לחדר הקבר

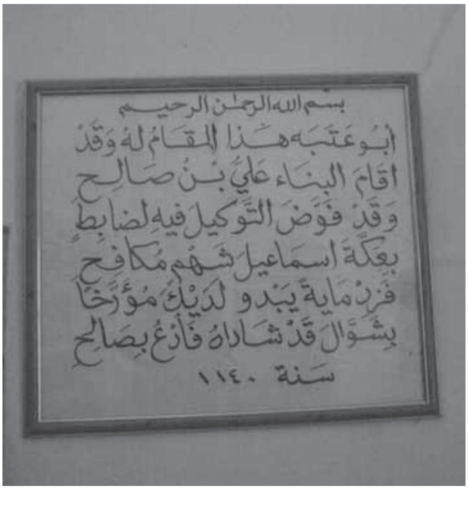

בית אבו עתבה

מבנה מרובע עם כיפה בצבע ירוק, ברחוב אחד העם, מול בית הקברות הפלסטיני.

אבו עַתָבָּה. (בפי התושבים) או אבו עֻתְבָּה לפי מקורות אחרים, נחשב בעיני תושבי האזור לאיש קדוש. לפי כיתוב שנחרת על אבן בכניסה למתחם הקבר, נכתב שהקבר נבנה בשנת 1140 לספירה ההג׳רית המוסלמית, שהיא שנת 1729 לספירה הנוצרית. ליד החדר בו נמצא הקבר היה מסגד קטן. כיום מתגוררת במבנה משפחה פלסטינית מכפר כּוּיכּאת, שנכבש גם הוא ב 1948 והוקם עליו קיבוץ בית העמק. סב המשפחה, אחמד עבד אלראזק ע׳דבאן, גר במבנה משנת 1949 עד שהלך לעולמו. בניו ונכדיו המשיכו לגור במקום. הנכד, אחמד ע׳דבאן, בן 42, שנקרא על שם סבו, גר בבית זה וסיפר לנו כי סבו, שנאלץ לנטוש את כויכאת ב 1948, הגיע תחילה ללבנון אך חזר מיד לארץ וגר בכפר אלמזרעה באזור עכו. הסב התחיל לעבוד במפעל לייצור קרח באזור אלמנשיה. כל יום הוא עשה את דרכו מהבית לעבודה ובחזרה על אופניים. מנהלו במפעל הציע לו לגור בבית אבו עתבה כיוון שהיה ריק. אחמד ע׳דבאן פנה לווקף המוסלמי בעכו וקיבל אישור. הוא עבר עם אשתו וילדיו לבית אבו עתבה. הנכד אחמד מספר שהוא עצמו נולד בלבנון כי אבא שלא ברח לשם ולא התכוון לחזור. כשאחמד היה בן שנתיים נפטר אביו בלבנון ממחלה, וסבו הצליח להביאו לארץ ולגדל אותו. ״אני בעצם חי כל החיים שלי בבית הזה. הדודים שלי גרו כאן. כיום גרות כאן חמש משפחות שלי ושל בני הדודים שלי. אני מרגיש כמו שומר על הקבר, דואג לו ולבית הקברות שממול. כך חינך אותי סבא שלי.״ חדר הקבר שמור בתוך הבית. הרצפה מכוסה מחצלות ועל הקבר מונחות שמיכות מעוטרות.

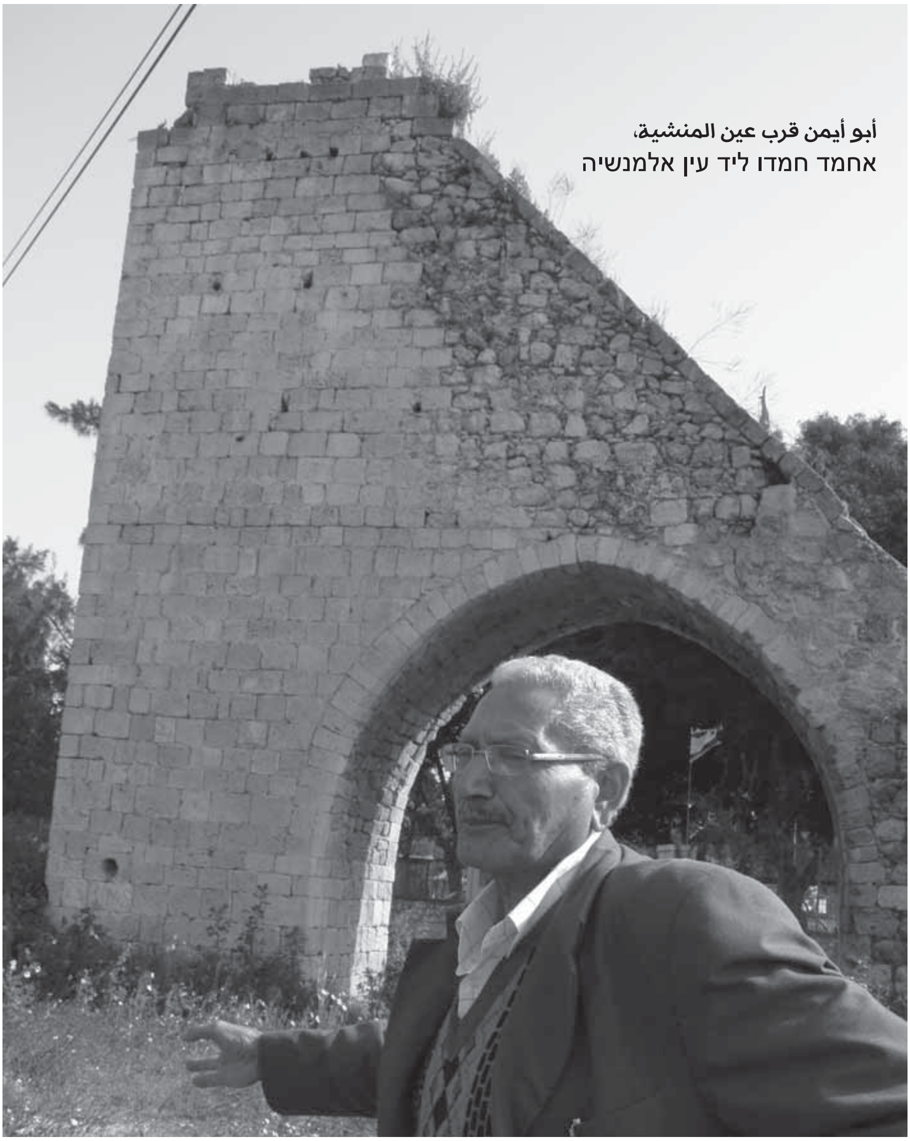

أبو أيمن قرب عين المنشية،
אחמד חמדו ליד עין אלמנשיה

أحمد حمدو، أبو أيمن، ولد بالمنشية بتاريخ 5.6.1939. يسكن في قرية المكر منذ النكبة. يمكنه أن يرى المنشية من شرفة بيت بالمكر التي لا تبعد عن المنشية سوى 4 كلم فقط. يزور أطلال القرية بشكل دائم ويلمّ، مثل والده، بتفاصيل تاريخها وبمعلومات عن حاراتها وعائلاتها. يقوم بفلاحة أرضه التي أنقذها من المصادرة ويتابع قضايا العائلة في المحاكم الإسرائيلية لاسترداد ما يستطيع من أملاكه بالمنشية. هو ابن السيد محمود خليل حمدو، ابن 94 عاماً، والذي أدلى بذكرياته في هذا الكتيب. أبو أيمن يتحدث دوماً عن مسقط رأسه بفخر واعتزاز وحنين. هو يسكب مشاعره شعراً شعبياً يؤلفه بين الحين والآخر ويكتبه في دفتره السميك المحفوظ في بيته. هذه القصيدة في الصفحة التالية هي نموذج من كتاباته.

אחמד חמדו. נולד באלמנשיה ב- 5.6.1939. היום גר בכפר אלמכּר. במרחק 4 קילומטר מכפר הולדתו. אם ירצה, יכול לצפות באלמנשיה ממרפסת בית באלמכּר. הוא בקיא בהיסטוריה של הכפר ומבקר לעתים תכופות את השרידים שנותרו בשטחו. הוא בנו של מחמוד ח׳ליל חמדו , בן 94, העד המרואיין בחוברת. מרבה לספר בגאווה על כפרו אלמנשיה והגעגועים אליו. את אהבתו לכפר הוא מנסח דרך שירה וחרוזים עממיים. השיר בעמוד האחרון הוא אחד מהם.

المنشية جنة

من الجنة نزلت نشميّة
شافت جنة منشيّة
رجعت قالت لرضوان
بعد الجنة المنشيّة

قالّلا احكي لي شفت
تنّك فيها انفتنت
قالت هَوا وميّ وفيّ
وأكلات الكبة النيّةَ

غير الكبّة وغير الميّ
زيديني توضيح شويّ
قالتلو يا حلو الزيّ
يا هلا صفاء النيّة

احكي لي كمان وكمان
ع اللي شفتيه يا جنان
بتنام فيها بأمان
بالترحاب تلقاك البنيّة

احكي لي يا بنت الناس
يا اللي كلّك ذوق ونوماس
كيف كانوا يحيو الأعراس
والرقصات الشعبية

ع صوت الحادي والأرغول
دلعونا وظريف الطول
والسهرة معهن بتطول
والدبكة القرادية

الغريب ما بيشعر غريب
أهلًا وسهلًا بالترحيب
من القلب بيصير قريب
كأنه أحد الأهليّة

إيد الشب بالصبية
بدبكوها سويّة
والليالي القمرية
عراس الدبكة فوزيّة

المنشية بجانب عكا
البرتقال ع إمّه بيتّكا
اسمع شو قال الحكّا
القعدة فيها هنيّة

أكلت كبتك وشبعت من شيّ
وكبرت ع حبك صغر منشاي
شربة ميّ من عينك يا منشيّ
بتسوى كروم زحلة والعنب

أحمد حمدو – أبو أيمن
المنشية / المكر

מנשיה הוא גן עדן

מגן עדן ירדה עלמה
חזרה לרדְוָאן, המלאך השומר

אמר ספרי מה עינך ראתה
אמרה אויר צח, צל ומים

מלבד הקובה מלבד המים
אמרה, כמה יפה הופעתם

ג׳נאן, ספרי עוד דברים
תישן שם במבטחים

ספרי לי, בחורה מכובדת
איך חגגו נישואים

בלוויית משורר וחליל «ירעִ׳ול»
לתוך הלילה ממשיכים

אדם זר לא ירגיש אצלם
מכל הלב ובשמחה

נער ונערה מחזיקים ידיים
בלילות תחת אור הלבנה

אלמנשיה ועכא שכנים
תקשיב למספר החדשות

אכלתי בך קובה ובשר בנדיבות
מנשיה, שתיתי ממעיינך מים טעימים

ראתה גן עדן על האדמה
«כזה, באלמנשיה יש גן עדן אחר»

במה כה נפשך נשבתה
מאכל קובה נאָה, מעשה ידיים

תבהירי, תאירי את העיניים
כמה טהורה כוונתם

איזה מראות יפים
ותתקבל בסבר פנים

אנינת טעם ומנומסת
ועשו ריקודים עממיים

שירי «דלעונא» וזריף אט-טוּל»
את הדבּקה רוקדים

אהלן וסהלן היא שפתם
יקורב כאחד המשפחה

את הדבקה רוקדים השניים
נהנים מדבקה וחתונה

העצים בתפוזים שופעים
על החיים שם וההנאות

גדלתי על אהבתך מילדות
עדיפים על גפני זחלה והענבים

אחמד חמדו
אלמנשיה / אלמכּר
תרגום: עמר אלעִ׳בארי

www.zochrot.org

ذاكرات
זוכרות
Zochrot